

Marianne Høksaas

Bibliotekkonseptet speilet i arkitekturen

En analyse av Nye Deichman og Multimediehuset i Århus

**Masteroppgave i Bibliotek-og informasjonsvitenskap
Høgskolen i Oslo, Avdeling for Journalistikk, bibliotek og informasjonsvitenskap**

Sammendrag

Temaet for denne oppgaven er biblioteksarkitektur og tar utgangspunkt i de to prosjektene Nye Deichman i Oslo og Multimediehuset i Århus, to prosjekt under planlegging. I forhold til disse to prosjektene undersøkes følgende problemstilling : ”Hvordan speiles bibliotekets roller og funksjoner i nyere biblioteksarkitektur?” Oppgaven er firedeelt, der første del omhandler hvordan bibliotekets roller og funksjoner defineres i kravspesifikasjonene og evalueringsrapportene i arkitektkonkurransen. Deretter diskuteres disse funnene i forhold til utvalgte bibliotekideologier. I selve analysen av byggene diskuteres det hvordan disse ideologiene speiles i bygningene, og den avsluttes med en sammenligning av de to prosjektene. Oppgaven konkluderer med at det kan sies å være en tydelig sammenheng mellom organisasjonens roller og funksjoner og den fysiske strukturen, men at dette resultatet er avhengig av godt samarbeid mellom arkitekter og bibliotekfaglige i planleggingsfasen.

Abstract

The theme of this thesis is library buildings and library architecture. The plans for the two new libraries, Nye Deichman in Oslo and Multimediehuset in Århus are analysed to answer the following question:” In what way is the concept of libraries reflected in library architecture?”

The thesis consists of four parts. The first part deals with the documents from the competition to find what architect should design the building, and is followed by a discussion of the results in relation to certain library ideologies. In the analysis of the buildings as they are planned, I discuss how these ideologies are reflected in the building, and the analysis is ended by comparing the two projects.

The thesis concludes that there is a correlation between the roles and services of the library and its physical structure, but this is however highly dependent on close cooperation between the architects and library professionals.

Innholdsfortegnelse

Forord.....	6
1 Innledning.....	7
1.1 Foreløpig forskning på området	7
1.2 Problemstilling og forskningsspørsmål	11
2 Metode.....	11
2.1 Utvalg av case	12
2.2 Datainnsamling og analyse.....	13
2.2.1 Kilder til dokumentanalysen i forhold til Nye Deichman	14
2.2.2 Kilder til dokumentanalysen i forhold til Multimediehuset i Århus:	14
2.2.3 Intervju	15
3 Teoretisk utgangspunkt	16
3.1 Bibliotekprofiler og de fire ”rommene” i folkebiblioteket.....	16
3.2 Arkitektur som middel for kommunikasjon	19
3.3 Organisasjonsteori og bibliotekets fysiske struktur	19
3.4 Etske betraktninger.....	22
3.5 Eventuelle utfordringer og svakheter ved metoden.....	22
4 Bibliotekets roller og funksjoner i arkitekturen	23
4.1 Nytt hovedbibliotek i Oslo: Nye Deichman	23
4.1.1 Bakgrunn for prosessen	23
4.1.2 Arkitektkonkurransen	24
4.2 Nytt hovedbibliotek i Århus: Multimediehuset.....	25
4.2.1 Bakgrunn for prosessen	25
4.2.2 Arkitektkonkurransen	26
4.3 Hvordan defineres bibliotekets rolle og funksjoner	26
4.3.1 Begrepsavklaring.....	26
4.3.2 Roller og funksjoner definert ved Nye Deichman.....	27
4.3.4 Roller og funksjoner definert ved Multimediehuset i Århus.....	30
4.4 Bibliotekideologier definert i dokumentene.....	32
4.4.1 Biblioteket som kultursenter	32
4.4.2 Biblioteket som informasjonssenter	33
4.4.3 Biblioteket som møterom	33
4.4.4 Biblioteket som læringsrom	34
4.4.5 Biblioteket som performativt rom og inspirasjonsrom	34
4.6 Visjoner for bygget og hva det skulle uttrykke	34
4.6.1 Nye Deichman	35
4.6.2 Multimediehuset i Århus	36
5 Bibliotekkonseptet i den fysiske strukturen	38
5.1 Nye Deichman	38
5.1.2 Tomten i Bjørvika og Bjørvikas historie	38
5.1.3 Beskrivelse og analyse av bygget.....	41
5.1.4 Interiør og rominndeling	46
5.2 Multimediehuset.....	52
5.2.1 Tomten på Honnørkajen og havnebyrommets historie	52
5.2.2 Bibliotekbygningen	54
5.2.2 Beskrivelse og analyse av bygget.....	54
5.2.3 Interiør	58
5.3 Sammenligning av de to prosjektene	61
7 Konklusjon	62
7.1 Oppsummering og konklusjon	62

7.2 Muligheter for videre forskning	65
8 Litteraturliste	65
9 Vedlegg 1: Intervjuguide.....	69

Forord

Arbeidet med denne oppgaven har vært en lærerik og spennende prosess, men det har til tider også virket som et uoverskuelig stort prosjekt. Nå er det imidlertid blitt et ferdig produkt, men jeg har ikke stått alene i arbeidet med å fullføre denne oppgaven. Først og fremst vil jeg gjerne takke veilederen min Svanhild Aabø for god oppfølging og hjelp med oppgaven. Jeg vil også takke venner og familie for støtte, oppmuntring. Sist men ikke minst vil jeg også sende en takk til Kari og Cecilie for moralsk støtte og mange hyggelige kaffepauser på masterommet.

1 Innledning

Når vi oppfører nye bibliotek, reiser vi monumenter i og over en tradisjon som er dypt forbundet med humanisme og kritisk virksomhet. Biblioteket representerer en evig tolkning av denne tradisjonen. Nye biblioteksbygg må forstås som en utprøvende arkitektonisk fortolkning av biblioteksinstitusjonen - av hva biblioteket er, også i vår tid (Statens bibliektilsyn 2001 s. 7).

Dette sitatet hentet fra utgivelsen *Norske folkebibliotekbygninger 1990-2000* fra Statens bibliektilsyn oppsummerer bakgrunnen for hvorfor et fokus på biblioteksarkitektur er både viktig og interessant. Temaet jeg har valgt for denne oppgaven er derfor nyere biblioteksarkitektur.

Biblioteket er utsatt for endringer i samfunnet som fører til at behovene bibliotekene skal dekke også endrer seg. Disse endringene kan være demografiske endringer, endringer i arbeidsmarkedet/sysselsetting, politiske endringer, endringer i utdanningssystemet, teknologisk endring, økonomiske endringer. Dette fører til at til at bibliotekets roller og bildet av biblioteket endrer seg, og dermed endrer behovet i forhold til bibliotekbygninger seg også. Jeg opplever jeg imidlertid at det fortsatt finnes dem som tror at biblioteket kun er et stille sted der man låner. Dette var noe av bakgrunnen for at jeg ønsket å se på hvordan bibliotekets fysiske struktur, altså bibliotekbygningen, fremstår da den fysiske strukturen er brukers første møte med biblioteket. Det må da være viktig hvordan denne er utformet i forhold til hvilket bilde brukeren danner seg av biblioteket? Jeg ønsket derfor å se på nyere bibliotekarkitektur for å se hvilke bilder av bibliotekets roller og funksjoner arkitekturen speiler. Og er det faktisk slik at disse bygningene speiler den rollen biblioteket har i dag?

1.1 Foreløpig forskning på området

Michael Dewe hevder i sin bok *Planning public library buildings: concepts and issues for the librarian* (2006) at arkitekturhistorie og bibliotekhistorie viser, som jeg sa ovenfor, at folkebibliotekbygninger speiler tiden de er bygget i både når det gjelder byggematerialer, bibliotekets hensikt og oppgaver og arkitektonisk stil. Hellen Niegaard ved Danish Library Copenhagen hevder imidlertid at det er en stor utfordring å bygge bibliotek som møter behovene i en ny epoke og fremtidens bibliotek, og slik hun ser det er det to hovedårsaker til dette. En av disse årsakene er at man har lett for å tenke for tradisjonelt og/eller at man ikke

har nok kunnskap om hva et fremtidsrettet bibliotek er. En annen utfordring i en del tilfeller er at konservative arkitekter og politikere har stor innvirkning på prosjektet, og at det ferdige biblioteket derfor blir farget av deres bilde av det bokorienterte biblioteket slik de kjenner det fra sin barndom. Biblioteket som bygning er et av samfunnets viktigste og mest grunnleggende offentlige steder, og bygningene har historisk sett vært synonyme med kunnskap og tilgang til kunnskap. Dette er positive assosiasjoner som man kan bygge videre på, men biblioteket må samtidig reflektere sosial og teknologisk utvikling(Niegaard 2007 s. 31).

Niegaard hevder at det har vært en endring i trender når det gjelder bygging av bibliotek. Der man en stund gikk vekk fra store signaturbygg for bibliotek, har man igjen begynt å bygge signaturbygg som oppnår ikonisk status. Det er stor interesse og publisitet rundt disse byggene, og de kan gi status til et lokalmiljø(Niegaard 2007 s. 39).

Det synes å være mye forskning om hva som er bibliotekets roller, hvordan en bibliotekbygning bør være og hva den bør signalisere. Jeg kan imidlertid ikke finne at det er gjort veldig mange analyser av faktiske bibliotekbygg eller prosjekterte bygninger i forhold til dette. Særlig er det gjort lite forskning i forhold til moderne biblioteksarkitektur i Skandinavia.

John-Arne Balto publiserte i 2009 masteroppgaven *Deichmanske bibliotek på Hammersborg: En arkitekturhistorisk studie av prosess, stil og funksjon* i kunsthistorie ved UIO. Oppgaven omhandler Deichmanske bibliotek på Hammersborg, og er en arkitekturhistorisk studie av prosessen ved byggingen, og byggets stil og funksjon. I denne sammenhengen er det funksjonsanalysen som er mest relevant i forhold til mitt tema ettersom forfatteren her ser på hvilke tanker om bibliotekarkitektur som var rådende i datiden og i hvilken grad og hvordan dette kommer til uttrykk i bygningen. Det konkluderes ikke med et entydig svar på denne problemstillingen, men Balto mener at noen elementer gir inntrykk av at det er et funksjonelt og moderne bibliotek, mens andre elementer strider mot anbefalingene og retningslinjene for folkebibliotekarkitektur. Han legger også vekt på at bibliotekarkitekturen var i rivende utvikling på 1930-tallet og at den lange planleggingsprosessen kan ha ført til at biblioteket raskt ble ansett som umoderne og ikke i takt med tiden(Balto 2009). Dette er interessant ettersom det i flere av artiklene om nyere bibliotekarkitektur også er mye fokus på endringer i samfunnet, endringer i funksjon og utvikling av bibliotekbygningen. Ettersom denne

oppgaven omhandler Deichmanske bibliotek på Hammersborg, er den imidlertid ikke en analyse av et nyere bygg.

Den svenske arkitekten Daniel Koch publiserte i 2004 sin avhandling *Spatial Systems as Producers of Meaning- the idea of knowledge in three public libraries* der han studerer hvilke syn på kunnskap som uttrykkes gjennom arkitektoniske trekk i tre svenske folkebibliotek. Han forsøker her å finne frem til en metode som gjør det mulig å studere arkitektur som meningsproduserende, altså hvordan arkitekturen påvirker vår kunnskap (Håkansson 2009 s. 6). Koch hevder biblioteket alltid vært representert med begrep slik som kunnskap, informasjon, demokrati og læring, og at man i bibliotekbygninger fra ulike perioder kan se forandringer i hva som ansees å være bibliotekets rolle. Koch beskriver et mønster i bibliotekenes utvikling fra at kunnskap er noe som kan finnes i bøker, til at kunnskap er noe som kan finnes gjennom kombinasjonen sosial interaksjon og i bøker. Ettersom sosial interaksjon blir viktigere påvirkes også bibliotekarkitekturen og rominndelingen. Måten man planlegger rominndelingen i et bibliotek, og hvordan man plasserer møbler og utstyr i forhold til hverandre er knyttet til vårt syn på kunnskap, hevder Koch.

Lena Håkansson skrev i 2009 masteroppgaven *Rummets betydelse för kunskapsproduktion: En tolkning av Lunds stadsbiblioteks funksjoner i ljuset av dess arkitektur* ved Högskolan i Borås. Med bakgrunn i Kochs teori ser hun på hvilke av Kochs romlige strukturer som kan brukes i forhold til Stadsbiblioteket i Lund, og på hvilken måte denne romlige strukturen er meningsskapende. Ved å se på romfordeling og visse funksjoner i biblioteket, som for eksempel plassering av datamaskiner og møteplassfunksjonen. Hennes analyse viser at Lund biblioteket fokuserer på å støtte den sosiale interaksjonen, for eksempel ved at datamaskiner er plassert mot hverandre slik at man får øyekontakt med personen på andre siden, eller at man ledes mot rom der det er naturlig å samles. Analysen av arkitekturen viser at Lund har et moderne syn på kunnskap, der kunnskap oppstår ved en kombinasjon av medier og sosial interaksjon.

Det har også blitt skrevet artikler om hvilken betydning det har å bygge store nye bibliotek. Artikkelen *Implications of Monumental Construction for Public Library Services* av Shoham og Yablonka (2008) presenterer en undersøkelse av implikasjonene ved å bygge store, monumentale offentlige bibliotek. Forfatteren hevder dette har vært en trend siden 1990-tallet. I undersøkelsen ble 42 personer fra fem forskjellige yrkesgrupper, blant annet bibliotekarer og

arkitekter, spurt om hva de anså som rollene og hovedfunksjonene til biblioteket. I undersøkelsen ønsket man også å finne ut om ”innholdet” i biblioteket har blitt endret i takt med eksteriøret, eller er om det er slik at man ønsker flere funksjoner enn det man faktisk har. Undersøkelsen viste at det er faktisk var en differanse mellom de tjenestene man ønsket å tilby og tjenestene man faktisk tilbyr. Det ble også påvist forskjeller i hva man anså som bibliotekets hovedfunksjoner innen de forskjellige hovedgruppene. Undersøkelsen viste også at det å bygge store, nye bibliotekbygg i mange tilfeller hadde en markedsføringseffekt som førte til flere lånere knyttet til biblioteket og mer bruk av biblioteket.

Det har også blitt forsket noe på ideologier i bibliotekarkitektur slik jeg ønsker å gjøre. Den svenske forskeren Vilma Hodazy Fröberg med bakgrunn fra bibliotekarfeltet publiserte i 1998 boken *Tystnaden och ljuset* der hun tar for seg biblioteksarkitektur gjennom tidene. I denne boken peker hun på flere trekk ved bibliotekbygninger, både funksjonelle og symbolske, og hvordan disse forholder seg bibliotekets rolle og funksjoner i den aktuelle perioden. Fra Hodazys arbeid vil jeg hente informasjon om funksjoner og typiske symboler i forhold til bibliotekbygninger historisk sett, men også i noe nyere tid ettersom boka tar for seg bibliotek bygget frem til 1990-tallet.

Det har også blitt gjort lignende arbeid i forhold til det relativt nye og mye omtalte Seattle public library. Shannon Christine Mattern publiserte i 2002 sin doktoravhandling *Building ideologies: A case study of the Seattle Public Library and its embodied ideas, ideals and values* om ideologier i bygningen som huser Seattle Public Library. Mattern har fulgt planleggingsprosessen for å se hvordan de forskjellige ideologiene i bygningen dannes og hvordan disse blir omsatt i den fysiske bygningen. I analysen benytter hun seg av diskursanalyse og nettopp slik kommunikasjonsteori om arkitektur.

Det finnes altså mye informasjon om hvordan et fremtidsrettet bibliotek bør bygges og hvilke retningslinjer som bør følges. Det er også forsket mye på hvilke oppfatninger brukere har av hva som er bibliotekets rolle, og hva fagfolk mener disse oppgavene er. Jeg har imidlertid ikke funnet mye litteratur der man analyserer arkitekturen i forhold til hvilket bilde av biblioteket bygningen gjenspeiler når det gjelder nyere bibliotek, særlig ikke når det gjelder bibliotek i Skandinavia. Det finnes et par bacheloroppgaver som analyserer dette, blant annet

om Deichman på Vestbanen, og universitetsbiblioteket i Georg Sverdrups hus. I Sverige har det som nevnt ovenfor, blitt skrevet noe mer om dette. Dette leder meg videre til å presentere problemstillingen og forskningsspørsmålene jeg ønsker å besvare.

1.2 Problemstilling og forskningsspørsmål

Problemstillingen for denne oppgaven er som følger:

”Hvordan speiles bibliotekets roller og funksjoner i nyere biblioteksarkitektur?”

For å svare på denne problemstillingen har jeg definert fire forskningsspørsmål som listet opp nedenfor:

1. Hvilke av bibliotekets roller og funksjoner legges det vekt på i kravspesifikasjonene og evalueringene av konkurransebidragene?
2. Hvilke ideologier kan identifiseres?
3. Hvordan uttrykkes disse ideologiene i den planlagte bygningen?
4. Synes det å være forskjeller i det som vektlegges i Oslo og Århus?

2 Metode

For å svare på forskningsspørsmål kan man enten benytte seg en kvalitativ eller kvantitativ forskningsstrategi, og det er problemstillingen som bør veie tyngst når man bestemmer seg for en forskningsstrategi. Kvalitative metoder benyttes gjerne for å studere et fenomen på nært hold med et lite antall case, mens man med kvantitative metoder samler inn data om et større representativt utvalg og har en større avstand til fenomenet det forskes på. Det er imidlertid blitt mer og mer vanlig å anse de to strategiene som komplementære, i stedet for som to motsetninger (Ringdal 2001 s. 91-92).

For å belyse problemstillingen i denne oppgaven har jeg valgt vekk bruken av kvantitative metoder, og bestemt meg for å bruke kvalitative metoder for å svare på den valgte problemstillingen. For å studere et fenomen i to eller flere case kan en gjøre en multippel casestudie med et planlagt utvalg (Ringdal 2001 s. 157). Dette stemmer godt med det jeg ønsket å gjøre ettersom jeg ville se nærmere på to bibliotek under planlegging og se hvordan bibliotekets roller og funksjoner speiles i arkitekturen. Kvalitative metoder er imidlertid en

samlebetegnelse for forskjellige metoder slik som intervju, dokumentanalyse og observasjon, og man kan velge å benytte kun en metode eller kombinere flere metoder dersom man mener det gir det beste datagrunnlaget. Jeg har valgt å kombinere to former for kvalitative metoder ved å foreta både en dokumentanalyse og intervju. Ettersom to prosjekt inngår i studien har jeg også benyttet meg av komparativ metode da det er svært interessant å se på forskjeller og likheter i de to byggene slik de er planlagt. Jeg vil komme nærmere tilbake til dokumentanalysen og intervjuene senere i oppgaven, men først vil jeg gjøre rede for utvalget av case.

2.1 Utvalg av case

Det er viktig å ta bevisste valg når man skal gjøre et utvalg av case, og man bør sette ned visse kriterier for dette (Ringdal 2007 s. 157).

Mitt første kriterium var at jeg ønsket å se på folkebibliotekbygninger. I Norge forekommer det ganske ofte at man har kombinasjonsbibliotek av forskjellige art, men ved å velge slike bygninger kunne jeg komme til å komplisere det veldig ettersom jeg ønsker å se på hvilket bildet av biblioteket og dets funksjoner som kommer til uttrykk i bygningen. Jo flere funksjoner og brukergrupper et bibliotekbygg har, jo mer komplekst blir bildet.

Mitt andre utvalgsriterium var at bygget skulle være planlagt for å være et bibliotek fra det ble bygget. Svært mange folkebibliotek er små, og det fleste biblioteklokalene blir innredet i bygninger som i utgangspunktet er bygget for andre formål. I henhold til Statens Bibliotektilsyn (2001) er det derfor bare i få tilfeller man kan snakke om en egen bibliotekarkitektur.

Det har blitt bygget flere nye bibliotek her i Norge de siste 10 årene, men bortsett fra biblioteket i Tromsø er det ikke mange av disse som er store signaturbygg. Tønsberg bibliotek er kjent for sin spennende arkitektur, men dette biblioteket er allerede 17 år gammelt. Det har også blitt bygget spennende bibliotek både på Bjørnholt i Oslo og på Kongsvinger, men begge disse er kombinasjonsbibliotek der folkebiblioteket og biblioteket for videregående skole er samlokalisert. Drammensbiblioteket fra 2005 er et annet flott bibliotek, men som også er helt spesielt fordi dette en kombinasjon av tre forskjellige bibliotek. Disse byggene tilfredsstilte derfor ikke mitt kriterium at bibliotekene kun skulle fungere som folkebibliotek.

Det planlegges nå hovedbibliotek i flere større byer i Skandinavia, og både i Oslo og i Århus har man gjennom en konkurranse valgt en arkitekt og designet har blitt presentert. Jeg har derfor valgt å se på to av disse prosjektene som er under planlegging:

Nytt hovedbibliotek i Oslo; Nye Deichman.

Nytt hovedbibliotek i Århus; Multimediehuset

2.2 Datainnsamling og analyse

For å besvare forskningsspørsmålene har jeg benyttet meg av kvalitative metoder; både dokumentanalyse og kvalitative intervju. Jeg velger å anse plantegninger og bilder av bygningene som dokumenter, selv om andre muligens bare vil kalle disse data.

Bruken av skrevne tekster er sentral i kvalitative samfunnsvitenskapelige studier på flere måter. Tekstene kan brukes for å gi bakgrunnsmateriale i forhold til å belyse problemstillinger, men tillegg kan man også gi dokumentene en viktigere rolle ved bruk av dokumentanalyse som metode. Disse dokumentene blir da basis for forskningen (Repstad s. 104). I denne oppgaven vil jeg benytte dokumenter på begge disse måtene for å besvare forskningsspørsmålene. Dokumenter om bibliotekets roller og funksjoner generelt vil bli brukt som teori, mens dokumenter om byggeprosjektene vil bli behandlet som primærkilder.

Avisartikler kan ifølge Repstad (2007 s. 104) også være egnede kilder for dokumentanalyse, og det har blitt skrevet flere artikler om planleggingen av det nye hovedbiblioteket i Oslo. Disse er relevante å inkludere fordi de kaster lys over hvordan bygget analyseres av andre og hvordan det tolkes. Jeg har derfor brukt noen slike artikler som bakgrunnsmateriale som blir trukket inn i diskusjonen og referert til i analysen av bygget. Når det gjelder nytt hovedbibliotek i Århus synes det å ikke å ha vært de sammen diskusjonene om beliggenhet, og jeg fant det ikke så relevant å inkludere avisartikler når det gjelder dette bygget.

Ettersom begge bibliotekene er offentlige har de politiske dokumenter og dokumentasjon om byggene vært enkle å få tilgang til. Begge prosjektene har egne blogger eller nettsteder der informasjon om byggeprosessen er samlet, henholdsvis Nye.deichman.no og Multimediehuset.dk, og dette har også gjort datainnsamlingen enklere.

2.2.1 Kilder til dokumentanalysen i forhold til Nye Deichman

Nedenfor har jeg listet opp hvilke dokumenter jeg vil analysere i forhold til hvert av de to prosjektene.

- *Plan-og designkonkurranse Deichmanaksen: Konkurransesgrunnlag Nye Deichmanske hovedbibliotek.*(2008)Hav eiendom & Oslo kommune: Oslo.
- *Deichmanaksen: Juryrapport.* (2009). Hav eiendom & Oslo kommune: Oslo. Om dokumentet: Juryens rapport der man presenterer juryens anbefalinger, generelle vurderinger, spesielle betraktninger i forhold til de premierte forslagene og en kort presentasjon av konkurranseutkastene.
- *Rom og funksjonsprogram: Deichmanske hovedbibliotek- fyrtårn og møteplass i Bjørvika.*(2009). Oslo kommune: Oslo. Om dokumentet: I august 2009 lanserte Kulturetaten et mer detaljert rom- og funksjonsprogram da arkitektkonkurransen ble gjennomført på bakgrunn av et relativt grovt skisseareal- og funksjonsskjema. Funksjonsprogrammet er ikke knyttet opp til det konkrete vinnerkonseptet, men det spesifiseres at det vil kunne tilpasses mange arkitektoniske alternativer.

Rom-og funksjonsprogrammet søker å tydeliggjøre på en konkret og oversiktlig måte alle funksjoner, romgrupper og areal som til sammen vil utgjøre det nye hovedbiblioteket.(Rom-og funksjonsprogram 2009 s. 1).

- *Bibliotekfaglig evaluering: premierte konseptforslag nye Deichmanske hovedbibliotek.*(2009). Oslo kommune: Oslo. Om dokumentet: Rapport der et evalueringsteam fra Deichmanske bibliotek har foretatt en bibliotekfaglig og konseptuel vurdering av vinnerbidraget og de tre andre premierte utkastene. Utkastene har blitt evaluert i forhold kriteriene definert av juryen i Konkurransesgrunnlaget, og i forhold til bibliotekfaglige kriterier for en rasjonell og funksjonell driftform.

2.2.2 Kilder til dokumentanalysen i forhold til Multimediehuset i Århus:

- *Nyt centralt havnebyrum og multimediehus i Århus: Konkurransesgrunnlag, Bind 1: Bagrund, visioner og indhold*(2008). Århus kommune: Århus.
- *Urban mediaspace: A new central urban waterfront and mediaspace in Århus*(2009). Århus kommune: Århus.

- *Mediaspace- Bedømmelseskomiteens betænkning: Nyt centralt havnebyrum og multimediehus i Århus(2009). Århus kommune: Århus.*
- *Mediaspace- Evalueringsrapport: Nyt centralt havnebyrum og multimediehus i Århus(2009). Århus kommune: Århus.*

2.2.3 Intervju

I tillegg til å benytte meg av dokumentanalyse har jeg også foretatt intervjuer. Jeg har for begge byggeprosjektene intervjuet en representant fra bibliotekarfeltet som er involvert i prosjektet og en fra arkitektkontoret som tegner prosjektet. Jeg har i størst mulig grad brukt den samme intervjuguiden til alle intervjuene.

Angående Nye Deichman har jeg intervjuet Kari Bjørklid som er en av prosjektmedarbeiderne på prosjektet, og Anders Melsom fra Lund Hagem Arkitekter.

Angående Multimediehuset i Århus har jeg intervjuet Marie Østergaard som er prosjektleder og Trine Bertholdt som er en av partnerne ved Schmidt Hammer Lassen Architects.

I tillegg har jeg intervjuet Rolf Hapel som er forvaltningssjef ved Århus bibliotek og borgerservice. Han satt i juryen i arkitektkonkurransen om Nye Deichman og har kjennskap til begge prosjektene jeg analyserer i denne oppgaven.

Det vil ikke bli presentert en samlet analyse av intervjuene i denne oppgaven. I stedet har jeg valgt å benytte meg av opplysninger fra intervjuene i de diskusjoner der de kan være med å belyse problemstillingen, uavhengig av kapittel.

Materialet i denne analysen består stort sett av offentlige dokumenter som skal være grunnlaget for en byggeprosess, og slike dokumenter er regnet for å være pålitelige. Som nevnt tidligere kan man på bloggen Nye.deichman følge saksgangen i prosessen med å planlegge nye Deichman, og Århus kommune har laget nettstedet Multimediehuset.dk for informasjon om Multimediehuset i Århus.

Repstad (2007 s. 110) advarer imidlertid mot å trekke for sterke slutninger uten å også snakke med personer som er involvert i prosessene. Dette er noe av bakgrunnen for at jeg valgte å også foreta intervjuer.

3 Teoretisk utgangspunkt

3.1 Bibliotekprofiler og de fire ”rommene” i folkebiblioteket

Dorte Skot- Hansen og Marianne Andersson identifiserer i sin bok *Det lokale bibliotek* (1994 s. 19) fire forskjellige profiler på danske folkebibliotek. Jeg vil undersøke om disse kan brukes til å gruppere data i analysen min av hvilke av bibliotekets funksjoner og roller som vektlegges i plandokumentene.

De fire profilene er som følger:

Kultursenter: Biblioteket fungerer som en ramme rundt kulturelle og kunstneriske opplevelser og aktiviteter slik som arrangementer, utstillinger og workshops. Lokalene fungerer også som møterom og lignende.

Kunnskapssenter: Biblioteket fungerer som en ramme rundt utdanning og folkeopplysning, og tilbyr studiefasiliteter og driver målrettet informasjonsarbeid om søking også videre.

Informasjonssenter: Biblioteket fokuserer på å levere informasjonstjenester til offentligheten samt brukere. I tjenestene inngår referansetjenester, samfunnsinformasjon, turistinfo og lignende.

Sosialt senter: Biblioteket danner en ramme rundt det sosiale livet i hverdagen, og fungerer som et oppholdssted, et sted for rådgivning og der man også driver oppsøkende virksomhet i forhold til ”utsatte grupper” og tilbud til institusjoner.

Selv om denne modellen er fra 1994 er den fortsatt relevant, men som sagt tidligere er biblioteket i stadig endring. Det kan derfor være noen aspekt som ikke kommer godt nok frem i denne modellen, og jeg vil derfor kombinere denne med en nyere modell. Da rapporten *Folkebibliotekerne i vidensamfundet: rapport fra udvalget om folkebibliotekerne i vidensamfundet* (Styrelsen for bibliotek og medier 2010) nylig ble publisert Danmark presenterte man en ny modell for folkebiblioteket som var en videreutvikling av modellen fra 90-tallet. I rapporten sier man om modellen fra 90-tallet at den avspeilet datidens debatt om bibliotekets rolle som kultursenter, vitensenter, sosialt senter og informasjonssenter. Modellen var ment som en analysemodell for bibliotekets virksomhet eller som et redskap for

bibliotekene selv, for eksempel i forhold til å skape sin individuelle profil. Hovedtemaet i diskusjonen på denne tiden var gjerne om kultursenter-profilen eller informasjonscenter-profilen var den rette (Styrelsen for bibliotek og medier 2010 s. 91).

Siden modellen ble utviklet i 90-årene har samfunnet endret seg, og med dette også bibliotekets eksistensgrunnlag. På bakgrunn av disse endringene så man behovet for en ny modell som synliggjør bibliotekets potensial for å oppfylle brukernes behov i dagens informasjons- og kunnskapssamfunn.

Den nye modellen er utarbeidet av Skot-Hansen, Jochumsen og Rasmussen og de sier følgende om dagens kunnskapssamfunn:

Tendensene til globalisering, aftraditionalisering og kulturell frisættelse gjør, at vi mere end nogen sinde har brug for at vide, hvem vi selv er, for at kunne åbne os i forhold til andre og det omgivende samfund, for at kunne stole på vores egen styrke og værdi, og for at kunne forholde os til og selvinitiere forandring (Styrelsen for bibliotek og medier 2010 s. 91).

Ut fra dette synspunktet definerer de fire elementer som de mener det er bibliotekets rolle å støtte opp under. Disse fire formålene er erkjennelse/erfaring, deltagelse, egenkraftmobilisering og innovasjon. Den nye modellen er ikke ment å være et verktøy for prioritering, men som en modell som viser de mulighetene biblioteket kan gi brukerne. I kulturmeldingen kategoriserer man denne visjonen i fire ”rom” i overført betydning. Disse fire rommene er:

- Inspirasjonsrommet
- Læringsrommet
- Møterommet
- Det performative rommet

Opgaven er at få alle fire rum til at spille sammen ved at medtænke dem i bibliotekets arkitektur, indretning, tilbud, programmer og valg af samarbejdspartnere (Styrelsen for bibliotek og medier 2010 s. 92).

Jeg vil nå presentere de fire ”rommene” nærmere.

Inspirasjonsrommet: Inspirasjonsrommet skal by på et mangfold av estetiske opplevelser som beveger og rører menneskene. Slike opplevelser kan være fortellinger, men også andre

kunstneriske uttrykk og forskjellige typer medier og kulturformer. Bibliotekrommet i seg selv kan også være en opplevelse ved at det blir en arena for arrangementer med stor bredde. Målet med inspirasjonsrommet er å få brukeren til å gjøre, tenke eller oppleve nye ting, og det bygger opp under elementene erkjennelse/erfaring og innovasjon (Styrelsen for bibliotek og medier 2010 s. 92).

Læringsrommet: I læringsrommet skal alle aldergrupper ha fri tilgang til informasjon og kunnskap og læring sees på som en sosial prosess. I store grad skjer denne læringen i uformelle rom som i utgangspunktet ikke har læring som formål, men der den skjer gjennom lek og andre aktiviteter. Læringen styrkes også gjennom leksekafeer, studieplasser åpne kurs og ”eksperimentarier” (Styrelsen for bibliotek og medier 2010 s.92). Dette rommet støtter opp om erkjennelse/erfaring og egenkraftmobilisering.

Møterommet: Biblioteket skal også fungere som et offentlig rom der man kan møte andre mennesker, både de som er like en selv og også andre mennesker. Man trenger slike møteplasser i dagens samfunn slik at man kan bli utfordret gjennom diskusjoner og debatt, og man ser for seg at disse møtene kan være både uformelle eller mer organisert. Møterommet støtter opp om målene om erkjennelse/erfaring og egenkraftmobilisering (Styrelsen for bibliotek og medier 2010 s. 93).

Det performative rommet: Det performative rommet skal være en arena der brukerne oppfordres til å skape nye kreative uttrykk i møtet med kunst og kultur. Hva slags aktiviteter og fasiliteter man tenker seg tydeliggjøres i sitatet nedenfor.

Her kan brukerne få adgang til verktøjer, der understøtter deres kreative utfoldelser gjennom interaktive spil og skrive-, lyd- og videoværksteder, og de kan få støtte til deres kreative utfoldelser gjennom workshoper med professionelle kunstnere, designere, multimedieudviklere mv (Styrelsen for bibliotek og medier 2010 s. 93).

Denne arenaen støtter opp om målene for deltagelse og innovasjon.

Hittil har jeg kun omtalt teori som omhandler bibliotekets roller og funksjoner, men ettersom jeg i denne oppgaven også analyserer de planlagte bibliotekbygningene er det nødvendig å inkludere teori fra arkitekturfeltet. Jeg vil nå gjøre rede for relevant teori fra dette feltet.

3.2 Arkitektur som middel for kommunikasjon

Jeg vil første starte med teori som omhandler arkitekturens kommunikative aspekter. Det er velkjent innen flere vitenskapelige disipliner at arkitektur kan ansees som et kommuniserende medium (Mattern 2004). Denne retningen innen vitenskap kalles gjerne semiotikk, og blant teoretikerne som har skrevet om dette er Umberto Eco. Eco (1997) hevder at arkitektur oppleves som en form for massekommunikasjon, og som en konsekvens av dette kan man dekode symboler i arkitekturen for å avsløre "sannheten" om kulturen som produserer den. I forhold til objektet bruker Eco begrepene "denotasjon" og "konnotasjon". Denotasjon henspeiler på bygningens pragmatiske funksjon som kommuniseres gjennom strukturen. For eksempel vil en togstasjon denotere, altså kommunisere, sin funksjon ved at man finner plattformer og togskiner der. Konnotasjon henspeiler på den symbolske funksjon der struktur, materialer og beliggenhet viser til underliggende ideologier for funksjonen. Eco argumenterer for at den symbolske funksjonen er like viktig for byggets funksjonalitet som den rent arkitektoniske strukturen. Dette støttes av arbeidet til den svenske bibliotekforskeren Krister Johannesson som hevder i sin doktoravhandling *I främsta rummet: planerandet av en högskolebibliotokbyggnad med studenters arbete i fokus* (2009) at bibliotekets besøkere ser og opplever bygningen snarere enn de visjonene som finnes bak den, og derfor kan bygningen delvis betraktes som en tekst. På grunn av dette har biblioteket en symbolverdi da bygningene kan fungere som symbol for enkelte funksjoner, eller mer generelt som symbol for verdier som for eksempel demokrati, læring og kunnskap.

For å underbygge arkitekturens kommunikative rolle videre knytter jeg også denne teorien til den delen av organisasjonsteori som omhandler at bygningen uttrykker den organisasjonen den representerer. Organisasjonen blir i dette tilfellet de to bibliotekene, og jeg vil nå gjøre rede for denne teorien.

3.3 Organisasjonsteori og bibliotekets fysiske struktur

I boken *Organisasjonsteori: moderne, symbolske og postmoderne perspektiver* (2004) beskriver Mary Jo Hatch hvordan organisasjonen skjematisk består av fire deler; organisasjonsstruktur, sosial struktur, teknologi og den fysiske struktur der alle disse er relatert til hverandre. Jeg fokuserer på den delen av organisasjonsteorien som omhandler den fysiske strukturen som defineres som relasjonene mellom de fysiske elementene i en organisasjon. Hatch (2004 s. 269) definerer tre elementer som er grunnleggende for hvordan

organisasjonen uttrykker seg gjennom den grunnleggende struktur; geografi, planløsning og design.

Jeg vil nå gjøre rede for disse elementene.

Geografi-elementet omhandler byggets beliggenhet og omgivelser, og geografien påvirker organisasjonens image og identitet. For eksempel vil bibliotekets beliggenhet og tilgjengelighet ha betydning for hvordan brukerne oppfatter organisasjonen og også noe så håndfast som besøkstall(Hatch 2004 s. 272-273).

Design-elementet handler om hvordan bygget ser ut, og dette kan være både det utvendige og det innvendige, altså for eksempel både materialvalg på fasaden og innredning. Dette elementet er i høyeste grad avgjørende for organisasjonens identitet, image og status(Hatch 2004 s. 276).

Planløsninger handler om hvordan rommet er organisert og det handler om hvilke funksjoner som er lagt til hvilke deler av bygget. Det kan handle om rominndeling og møblering, eller det kan handle om forskjellige grader av åpenhet, tilgjengelighet eller avskjerming for de som oppholder seg i bygget(Hatch 2004 s.274).

Analyser av den fysiske strukturen kan i følge Hatch (2004 s. 276) angripes både fra et adferdsorientert synspunkt i forhold til brukere, eller fra et symbolorientert aspekt. Etersom som case-bibliotekene jeg har valgt ikke er bygget enda, sier det seg selv at det ikke vil være mulig å studere disse fra en adferdsorientert synsvinkel, og mitt fokus vil derfor være på det symbolorienterte aspektet.

Hatch' inndeling av den fysiske strukturen og analysen av denne synes å være rimelig sammenfallende med begrepene rom, form, funksjon og symbol/ikonografi, som er vanlig å benytte innenfor visuell analyse og bygningsanalyse.

Når man analyserer en bygning med utgangspunkt i funksjonelle behov ser man på hvilke funksjoner bygget skal fylle og hvordan dette gjenspeiles i arkitekturen(Sinding-Larsen 1994).

Når man studerer formen ser man på bygget som et objekt der man beskriver hvilke deler bygningen består av og bygningen som helhet. Her kommer også studie av romkomposisjon

inn der man ser på rommene mellom vegger, gulv, og tak og samspillet mellom de forskjellige rommene.

Billedtolkning kommer også inn når man analyserer en bygning, og nesten alt vi ser på og har omgang med, får betydning eller mening for oss, gir assosiasjoner til eller symboliserer noe utenfor tingene i seg selv. Billedtolkning av byggverk og arkitektur, såkalt ikonografi, har vært et fremtredende element innen arkitekturforskning siden 1920-årene, men tanken om at arkitektur kan avbilde noe har vært utbredt siden middelalderen (Sinding-Larsen 1994 s. 25).

Når det gjelder ikonografi skiller man mellom tre typer: programmert ikonografi, attributiv ikonografi og perseptuell ikonografi.

Programmert ikonografi er når et innhold bevisst er tillagt bygget ved hjelp av utvalgte trekk fra arkitektens eller utbyggerens side. Myndighetene eller en bank kan ta beslutninger om å styre symbolisering i en bygning ved å sørge for at visse arkitekturegenskaper er til stede som det lokalt er vanlig å oppfatte som "bilde" på for eksempel et rådhus eller en bank. Dette kan også være mindre opplagt, og en slik estetisk løsning som er vanskelig å definere kan skille en bygningstype fra en annen og trekke med seg ideologiske og innholdsmessige faktorer(Sinding-Larsen 1994 s. 30-32).

Organisasjonen kan også sørge for at visse handlinger som foregår i den fysiske strukturen eller omkring denne blir utformet slik at et visst symbolinnhold blir tydeliggjort. Dette oppnås ved at presentasjonen er utformet slik at publikum reagerer på ønsket måte fra organisasjonens side. Dette kalles rituelle funksjoner.

Attributiv ikonografi er at man velger å lese et innhold i byggverket uavhengig av om dette svarer til tolkninger som er godtatt i det miljøet man tilhører, altså er mer subjektiv tolkning(Sinding-Larsen 1994 s. 32-33). Når personer forbinder det de ser med et innhold uavhengig av noe bevisst valg fra deres side og uavhengig av om innholdet er programmert av de som bygget bygningen, kalles dette persepsjonell ikonografi. Når det danner seg vaner eller konvensjoner om tolkning av en bestemt form vil dette ofte resultere i perseptuelle tolkninger. Forskjellige mennesker reagerer forskjellig på bygninger. Man kan ikke fullstendig styre slike opplevelser som brukeren har av bygningen, hvordan brukerne anvender bygningen, eller hvordan brukeren personlig tolker bygningen (Sinding-Larsen 1994 s. 33-34).

Det er viktig å nevne at det er glidende overganger mellom disse tre typene ikonografi, og det er derfor vanskelig å trekke et skarpt skille mellom disse i en analyse.

3.4 Etiske betraktninger

Ettersom jeg i denne oppgaven analyserer bygninger er det ikke de helt store etiske utfordringene. Dokumentanalysen gjøres i forhold til offentlige dokumenter, og innholdet er derfor ikke være særlig sensitivt.

I forhold til de kvalitative intervjuene kan det være noen flere utfordringer. Når det gjelder intervjuer kan det av og til være vanskelig å bestemme hvilke deler av materialet som skal taes med. Man har imidlertid ingen plikt i forhold til det forskningsetiske aspektet til å gjengi alt informantene har sagt selv om det kan føles merkelig å stryke store deler av dette. Den sterkeste forpliktelsen har man i forhold til oppgaven og leseren om å fremstille temaet på den mest interessante måten. Lojaliteten overfor informantene går først og fremst på å referere ærlig og på god måte det man som forsker finner faglig vesentlig, og det har jeg forsøkt å gjøre i denne oppgaven (Repstad 2007 s. 114). Intervjuobjektene er inneforstått med at de vil bli identifisert med full navn, og at det vil bli referert til opplysninger gitt i intervjuene.

3.5 Eventuelle utfordringer og svakheter ved metoden

Ettersom byggingen ikke er påbegynt enda har det ikke vært mulig å foreta analyse av byggene i sin helhet, og det er også flere elementer som ikke er fastlagt i planene enda. Analysen er derfor basert på utsagn om bygget, plandokumenter, og konstruerte bilder av designen. Det blir derfor begrenset hvor mye informasjon om innredning som er mulig å kommentere, og analysen er derfor ikke en fullstendig. Jeg mener likevel at analysen er viktig i den forstand at den sier noe om hva bibliotekene ønsker at bygget skal fungere som og uttrykke, og hva man så langt kan si at bygget uttrykker. Det er også interessant å se hvor bevisst man er på både konnotative og denotative funksjoner i planleggingsfasen.

Det har vært en utfordring at stadig mer informasjon blir tilgjengelig, og kanskje også blir gjort endringer i planer som allerede foreligger, fordi prosjektene fortsatt er under planlegging. På grunn av tidsaspektet har jeg valgt å kun ta hensyn til dokumenter som er offentliggjort eller tilskaffet før april 2009. Når det gjelder Nye Deichman har det for eksempel blitt publisert en strategiplan, som kunne vært interessant å analysere, men som må utelates på grunn av tidsplanen.

Når det gjelder informantene så har de noe forskjellige stillinger innenfor prosjektene, og det vil muligens være en forskjell når det gjelder hvor lenge man har vært involvert i prosjektene og hvilke deler man har best kjennskap til. Dette er blant annet noe avhengig av hvem som kunne ta seg tid til å møte meg. Alle jeg har snakket med er imidlertid dypt inne i prosjektene på nåværende tidspunkt.

I forhold til selve analysen og tolkingen er det viktig å huske at man ikke kommer til noe med helt åpent sinn. Vi tolker på bakgrunn av holdninger som vi nødvendigvis ikke er bevisst på at styrer oss. Johannesen peker også på dette når han sier at ”Det är viktigt att komma ihåg att det finns en risk för (under- eller) övertolkning av vad en byggnad kan ”säga”.”(Johannesen 2009 s. 100).

4 Bibliotekets roller og funksjoner i arkitekturen

I denne analysen vil først starte med gjøre rede for prosessen med å vedta at et nytt hovedbibliotek skal bygges, hvor det skal bygges og hvem som skal bygge dette. Årsaken til at jeg gjør dette er at det er i denne prosessen dokumentene jeg analyserer har oppstått. Jeg går deretter over til å presentere bibliotekets roller og funksjoner slik de fremgår av dokumentanalysen, og diskutere funnener i forhold til de to bibliotekmodellene jeg presenterte i kapittel 3. Til slutt vil jeg beskrive de prosjekterte byggene Nye Deichman og Multimediehuset og diskutere og tolke hvordan de tidligere definerte roller og funksjoner speiles i den fysiske strukturen.

4.1 Nytt hovedbibliotek i Oslo: Nye Deichman

4.1.1 Bakgrunn for prosessen

Deichmanske bibliotek holder til på Hammersborg i Oslo der de flyttet inn i 1933. Bygningen, som ble bygget for datidens bibliotek, er ikke lenger egnet nåtidens bibliotekdrift, og det har i mange år vært snakket om nødvendigheten for et nytt hovedbibliotek i Oslo. Etter at det lenge hadde vært snakket om nytt bibliotek på den gamle Vestbane-tomten, presenterte byrådsleder Erling Lae og kulturbyråd Torger Ødegaard i mai 2008 ideen om et nytt Deichmanske bibliotek i Bjørvika(Munch/Stenersen-museet og Deichmanske bibliotek til Bjørvika 17.07.2009).

Prosesen kan imidlertid spores helt tilbake til Fjordbyvedtaket 19. januar 2000 da Oslo Bystyre besluttet at deler av havneområdet skulle utvikles til boligformål, kommersielle formål og rekreasjonsformål. Dette ble konkretisert i Bjørvikaplanen i 2003, og denne planen regulerer havneområdet for byutviklingsformål. 27. februar samme år ble planen vedtatt av bystyret, og man begynte etter dette å diskutere hva som skulle bygges i området rundt den nye operaen. Hav Eiendom, som er den største grunneieren på det gamle området, igangsatte i den sammenheng, i samarbeid med Plan-og bygningsetaten, oppdraget ”Operaens omgivelser”. 27. mai 2008 inngikk Oslo Kommune og Hav Eiendom en avtale som ga Oslo kommune rett til å kjøpe eller leie området for å bygge lokaler til Deichmanske bibliotek, i tillegg til Munch-museet og Stenersen-museet. 3. september 2008 vedtok bystyret å lokalisere disse institusjonene i Bjørvika, og at Oslo kommune ville definere behovsspesifikasjonene som senere ville bli grunnlaget for konkurransen(Juryrapport 2009 s. 5).

4.1.2 Arkitektkonkurransen

For å finne ut hvem som skulle tegne det nye biblioteket utlyste man en konkurranse 6. november 2008. Ti arkitektkontor ble invitert til å delta i konkurransen, og ti andre ble valgt ut fra en åpen, internasjonal åpen kvalifisering.

En jury bestående av 13 personer ble satt sammen av representanter fra HAV eiendom, Stortinget, Oslo kommune, bibliotekfeltet, arkitektbransjen og ingeniørbransjen. Juryen hentet også inn råd fra eksterne rådgivere og brukere av bibliotek. Juryen hadde som oppgave å kåre en vinner av konkurransen, og premiere tre forslag i tillegg. Vinneren og de rangerte bidragene skulle beskrives og vedtakene begrunnes i en rapport som deretter ble overlevert HAV Eiendom(Juryrapport 2009 s. 4-7).

I denne rapporten ble Lund Hagem Arkitekter og Atelier Oslos konsept, kalt ”Diagonale”, utropt som den enstemmige vinneren. Det danske arkitektkontoret Schmidt Hammer Lassens konsept ”Meetingplace/diversity/openess/exploration” ble tildelt andrelassen, mens ”Between brochure” and ”Intermezzo” delte fjerdelassen. Bygget skal skulle opprinnelig i 2014, men ferdigstillingen har nå blitt forskjøvet til 2017.

4.2 Nytt hovedbibliotek i Århus: Multimediehuset

4.2.1 Bakgrunn for prosessen

Århus Hovedbibliotek holder til i Mølleparken i sentrum av byen, men bygget de holder til i er svært underdimensjonert i forhold bibliotekets aktiviteter. Som på Nye Deichman legger man vekt på at biblioteket ikke alene skal være boktempler som er organisert rundt oppbevaring og distribusjon av bøker, og derfor må man tenke nytt når det gjelder bibliotekets fysiske rammer. Nå det menneskene, ikke bøkene som er det sentrale og dette understrekes med følgende sitat: ”Med mennesket i centrum skal Multimediehuset være byens hjerte for viden og kultur”(Nyt centralt havnebyrum og multimediehus i Århus 2008 s. 5).

I forbindelse med magistratsreformen, en reform av oppgavefordelingen i Århus kommune, har man slått sammen bibliotek og borgerservice, og det nye Multimediehuset skal romme begge disse tjenestene. Borgerservice rommer de fleste offentlige tjenesteytelser som innbyggerne har bruk for, for eksempel kan man her få utstedt pass og kort som gir rett til alle legetjenester(Nyt centralt havnebyrum og multimediehus i Århus 2008 s. 5).

Byggingen av det nye biblioteket er en del av en større utbygning kalt ”De bynære Havnearealer” som er det største byutviklingsprosjektet i Århus’ historie. Prosjektet startet i 1997 da Århus havn, Århus amt, og Århus kommune vedtok planer om utvikling i Århus havn som medførte at havneaktivitetene ble flyttet vekk fra de mest bynære områdene. På denne måten kunne de frigitte områdene nå benyttes til bymessige formål(Nyt central havnebyrum og multimediehus i Århus 2008 s. 3-4).

På bakgrunn av dette ble det i 1999 utlyst en arkitektkonkurranse for disse områdene der arkitektene Knud Fladeland Nielsen og Peer Teglggaard Jeppesen vant med sitt forslag som senere ble bakgrunn for ”Helhedsplan for de bynære havnearealer” og ”Kvalitetshåndbog for de bynære havnearealer” som ble vedtatt av byrådet i henholdsvis 2003 og 2005. De to grunnelementene for disse er å lage en rekreativ forbindelse gjennom havnearealene fra nord til syd og å utvikle et stort sammenhengende havnebyrom i området utenfor Domkirken. På denne måten vil man skape et nytt, aktivt byrom.

Vinnerforslaget hadde her tegnet inn et bibliotek på tomten og dette var noe av grunnen til at man fikk øynene opp for å legge hovedbiblioteket til denne tomten(intervju, Hapel 22.04.2010).

20. desember 2006 vedtok bystyret planen for å plassere det nye hovedbiblioteket i dette området, på det man kaller den sydlige bastion (Mediaspace: evalueringsrapport 2009 s. 1)

4.2.2 Arkitektkonkurransen

I likhet med i Oslo arrangerte man også i Århus en arkitektkonkurransen for å finne ut hvem som skulle tegne biblioteket og havnebyrommet. 13. desember 2007 utlyste Århus kommune en arkitektkonkurransen, der man også opplyste om at vinnerne av konkurransen ville bli invitert til å delta i forhandlinger med oppdragsgiver og som ville resultere i at en vinner ble kåret.

6. mars 2008 vedtok man å prekvalifisere seks arkitektkontor for deltagelse i konkurransen, og alle disse leverte anonyme forslag til fristen 25. juni 2008. Disse ble deretter bedømt av en jury bestående av 13 representanter fra kommunen, samarbeidspartneren Realdania, arkitektbransjen og ingeniørbransjen. Juryen kåret tre vinnere av konkurransen og Århus kommune innledet deretter forhandlinger med de tre aktørene og de endelige tilbudene ble levert 29. januar 2009. Det danske arkitektbyrået Schmidt Hammer Lassen og deres prosjekt ble til slutt kåret som vinneren av konkurransen. Bygget skal stå ferdig i 2014 (Mediaspace: evalueringsrapport 2009 s. 1-4).

4.3 Hvordan defineres bibliotekets rolle og funksjoner

Jeg vil i dette kapitlet presentere hvilke funksjoner og tjenester biblioteket skal tilby, og diskutere om man kan identifisere noen bibliotekideologier på bakgrunn av disse. Jeg vil særlig diskutere dette i forhold til Anderssons og Skot-Hansens fire profil-bibliotek. I tillegg er det også andre ideologier og bilder av biblioteket som nevnes i dokumentene, og som jeg vil diskutere i forhold til, slik som biblioteket som boklager, som et offentlig demokratisk sted, og biblioteket som sted fritatt for kommersielle krefter.

4.3.1 Begrepsavklaring

Før jeg begynner denne analysen er det nødvendig å avklare hva jeg mener med begrepene roller og funksjoner. Med roller mener jeg de overordnede rollene til biblioteket og bilder man har hatt av biblioteket gjennom tiden, for eksempel biblioteket som en samfunnsoppdrager, biblioteket som et boklager eller biblioteket som et demokratisk, offentlig sted.

Med funksjoner mener jeg de fasilitetene og tjenestene som biblioteket tilbyr brukerne.

4.3.2 Roller og funksjoner definert ved Nye Deichman

Konkurransesgrunnlag er det tidligste dokumentet jeg forholder meg til i denne analysen, og jeg begynner med å gjøre rede for hvordan biblioteket defineres her. Dette dokumentet er svært viktig fordi det er utgangspunktet for arkitektkontorene som deltok i konkurransen. *Rom-og funksjonsprogram* er imidlertid det dokumentet som sier mest om dette, mens *Juryrapport* og *Bibliotekfaglig evalueringsrapport* handler mer om byggene i seg selv.

I *Konkurransesgrunnlag* legges det vekt på at bibliotekets virksomhet er i vesentlig endring på grunn av ny teknologi. Det sies at dette gir utslag i en vekst i digitale tjenester og økt digital formidling av kultur- og kunnskapskilder (Konkurransesgrunnlag 2008 s. 5). Endringene påvirker altså bibliotekets funksjon, og dermed også de fysiske rammene.

Denne visjonen kan sies å være grunnlaget for den nye virksomheten.

I *Konkurransesgrunnlag* legger man vekt på at hensikten med konkurransen var å ” få frem en arkitektonisk løsning for det nye Deichmanske hovedbibliotek som befester bibliotekets betydning som sentral kulturformidler. Samtidig skal det belyses hvordan resten av utbyggingspotensialet i Deichman-aksen kan realiseres med andre byfunksjoner som kan bidra til en god og integrert løsning i samhandling med det nye biblioteket.” (Konkurransesgrunnlag 2008 s. 3).

I det samme dokumentet legges det vekt på bibliotekets demokratiske funksjon ved at alle skal ha lik tilgang til informasjon. Som en konsekvens av teknologisk utvikling og overgang til nye medier endres bibliotekrommet for å tilpasses nytt innhold, ny teknologi og nye medievaner. Denne endringen av bibliotekrommet ansees som nødvendig for å kunne nå målet om å sikre alle lik tilgang til kultur- og kunnskapskilder (Rom- og funksjonsprogram 2009 s. 9).

Deichmanske skal i fremtiden være en åpen kultur- og kunnskapsarena. Det nye bygget skal struktureres med utgangspunkt i brukernes behov for tjenester i stedet for i samlingen, og utfordre de tradisjonelle oppfatningene av hvordan et bibliotek fungerer (Konkurransesgrunnlag 2008 s. 5).

I *Konkurransesgrunnlag* (2008 s. 6) lister man også opp seks punkter for hva biblioteket skal være, og de er som følger:

- Være ledende i utviklingen av det moderne folkebiblioteket
- Være en viktig kilde til kunnskap og kultur for et bredt publikum
- Nå nye brukergrupper gjennom ny teknologi.
- Være en møteplass for opplevelse, meningsbryting og kulturelt mangfold
- Være en litteraturformidler og læringsressurs som stimulerer til leseglede og litterær innsikt.
- Styrke Oslo som internasjonal og flerkulturell hovedstad.

Rom- og funksjonsprogram (2009) er som nevnt et dokument som ble utgitt etter at vinneren av arkitektkonkurransen ble kåret, og er laget som et detaljert program for biblioteket. I dette dokumentet definerer bibliotekorganisasjonen hva som er visjonen for det nye biblioteket:

Nye Deichmanske bibliotek skal være en demokratisk, flerkulturell og brukerorientert møteplass for læring, kulturopplevelse, meningsbryting og egenproduksjon. Møteplassen skal etableres i rammen av et multimedialt og bredt anlagt kildeunivers (Rom og funksjonsprogram 2010 s. 9).

I *Rom- og funksjonsprogram* (2009 s. 13) er titlene også talende for hvilke roller og funksjoner man ønsker at biblioteket skal ha. Her heter et av kapitlene ”Fra statisk boklager til rom for handling og møteplass”, og dette taler tydelig om endringen som har skjedd i biblioteket. Tidligere hadde man i bibliotekene ofte en statisk inndeling der medier var plassert i en del, mens arbeidsplasser ble plassert i en annen del, men dette sies å skape en ”hysj-kultur” man ikke lenger ønsker.

Bygningen som i dag huser biblioteket beskrives som nyklassisistisk, men det sies at dette var noe utdatert i forhold til datidens standarder allerede da det stod ferdig i 1933. Om biblioteket på Hammersborg sier man at ”Bygget er arketyper på et bibliotekbygg forstått som boklager.” (Rom- og funksjonsprogram 2009 s. 12). Årsaken til at man sier dette er at det kun er 20 % av bygningsarealet som i dag er tilgjengelig for publikum. I stedet for å være et slikt boklager skal biblioteket nå fokusere på å legge mer til rette for møter mellom mennesker og møter med kulturverdier i form av forskjellige medier. Dette understrekes videre når det i forbindelse med en diskusjon om bibliotekets tjenester og aktiviteter sies at ”Det er i brukernes handlinger at biblioteket finner sitt legitime eksistensgrunnlag” (Rom- og funksjonsprogram 2009 s.13).

Juryrapport (2009 s. 12) bygger på flere av de samme elementene som presenteres i konkurransegrunnlaget, og juryene bedømmer også prosjektet etter kriterier som er listet opp i

Konkurransegrunnlag. Noe som blir gitt mye oppmerksomhet i bedømmelsen av prosjektet er plasseringen av biblioteket. Det trekkes frem at det offentlige biblioteket vil være en bygning av stor betydning, og at folkebiblioteket skal være en viktig demokratisk institusjon. Det er derfor viktig at biblioteket ligger ved viktige offentlige plasser. Det sies også om biblioteket at det er en av byens viktigste institusjonsbygninger som er et symbol på utbredelsen av viten, og en offentlig kilde til kunnskap.

Heller enn å etterstrebe arkitektoniske signalbygg ser juryen potensialet for ikonisk kraft best ivaretatt i biblioteket som en fantastisk møteplass, en arena for demokratisk handling og søken (Juryrapport 2009 s. 14).

I *Juryrapport* (2009 s. 14) gjøres det også rede for at man har diskutert bibliotekets offentlige rolle grundig. Man er enige om at bibliotekets offentlige rolle er annerledes enn kommersielle steders offentlige rolle, ettersom biblioteket må forsvare mangfoldet. Brukeren skal ikke risikere å møte kommersielle interesser i biblioteket som er i strid med hans/hennes ønsker. Dette kommer tydelig frem i utsagnet ”Biblioteket må forbli et samfunnsmessig fellesrom, fritatt for kommersielt markskrikeri.” (Juryrapport 2009 s.14).

Bibliotekets roller og funksjoner som definert ovenfor er hentet fra den generelle innledningen til juryrapporten. Evalueringen av Lund Hagem Arkitekter og Atelier Oslos konkurransebidrag ”Diagonale” handler i større grad om det bygningstekniske og hvordan bidraget svarer til kravene satt i *Konkurransegrunnlag*. Disse utsagnene vil bli presentert i forbindelse med analysen av selve bygget.

Bibliotekfaglig evalueringsrapport (2009 s. 4-6) har i stor grad fokus på de funksjonelle og tekniske aspektene ved bygget slik det er foreslått. Man presenterer imidlertid en visjon som er grunnsteinen i prosessen med å utvikle Nye Deichman der man ser biblioteket som en læringsarena og en møteplass som skal kombinere det som er gjenkjennelig med det som er nytenkende. Samtidig skal biblioteket fungere som en kollektiv hukommelse og tradisjonsbærer som har en ”stimulerende atmosfære” og man skal finne steder som er både intime eller åpne, som gir rom for både kontemplasjon og dynamikk. Juryen mener Lund Hagem Arkitekter med sitt vinnerforslag ”Diagonale” viser en god forståelse for dette konseptet.

4.3.4 Roller og funksjoner definert ved Multimediehuset i Århus

Nyt centralt havnebyrom og multimediehus i Århus: konkurranseprogram (2007) er også det tidligste dokumentet jeg forholder meg til i forhold til planleggingen i av nytt hovedbibliotek i Århus, og det er dette dokumentet som har vært utgangspunktet for arkitektene i arbeidet med prosjektet. Hvordan bibliotekkonseptet defineres i dette dokumentet, vil derfor være svært utslagsgivende for utformingen av det som skal bli konkurransebidraget. Muligens betyr dette noe mindre i Århus enn i Oslo ettersom man i Århus har hatt en litt annerledes prosess med forhandlinger med oppdragsgiveren for de tre for vinnerforslaget. *Konkurranseprogram* inneholder også rom-og funksjonsprogrammet i dette tilfellet. Heretter vil jeg bruke kortformen *Konkurranseprogram* når jeg viser til dette dokumentet.

I arbeidet med prosjektet har Århus bibliotek gjennom en lang prosess utarbeidet det man kaller syv kjerneverdier som skal være grunnleggende for prosjektet, for bygget og aktivitetene i bygningen i fremtiden. Disse syv kjerneverdiene presenteres i *Konkurranseprogram* og man kan si at hele prosjektet er fundamentert på disse. De syv verdiene er:

- Borgeren som utgangspunkt
- Livslang læring og fellesskap
- Mangfoldighet, samarbeid og nettverk
- Kultur og opplevelser
- Brobygger mellom borger, teknologi og kunnskap
- Fleksibel og profesjonell organisasjon
- Et bæredyktig ikon for Århus

Den overordnede målsettingene sies å være å bygge et bibliotek som kommuniserer disse kjerneverdiene (*Konkurranseprogram 2008 s. 19*).

Igjen, som ved dokumentene om Deichman, oppsummerer tittelen til et av kapitlene en av hovedrollene til biblioteket. Tittelen til forordet er ”Århus – Fra vikingeby til videnby”

(Konkurrenceprogram 2008 s. 3), og dette viser at man anser det som en viktig rolle for biblioteket å forsterke Århus rolle som en kunnskapsby. Dette utdypes videre når det i samme dokument sies at ”Med mennesket i centrum skal Multimediehuset være byens hjerte for viden og kultur.”, og huset skal være”[...] et ikon for Århus som byen med viden puls og rødder”(Konkurrenceprogram 2008 s. 5). I tillegg til å støtte opp om kunnskapsproduksjon skal biblioteket også være en kulturformidler.

Biblioteket skal også ha en mangfoldig rolle og det defineres som et sted for så forskjellige og kontrasterende elementer som opplevelse, innlevelse, utlevelse, aktivitet, ro og fordypelse(Konkurrenceprogram 2008 s. 8).

Gjennom Multimediehuset og dets plassering i det nye havneområdet ønsker man å utvide byen ved å skape liv og aktivitet i dette området. Samtidig er det viktig at området skal kunne fungere som et fristed som kan brukes variert, og som tilbyr et åpent og tilgjengelig lærings- og opplevelsesmiljø. Håpet er at Multimediehuset og det nye byområdet ved sjøkanten vil være et sted både for brukerens selvtutfoldelse og også for samarbeid(Konkurrenceprogram 2008 s. 8).

I Konkurrenceprogram (Konkurrenceprogram 2008s. 19) fokuserer man også på at biblioteket skal være et sted for møter, interaksjon og et sted som inspirerer, pirrer nysgjerrigheten, gjør oss oppmerksomme og klokere.

Bedømmelseskomiteens betænkning(2008) består av juryens uttalelser om de seks forslagene som ble innlevert i arkitektkonkurransen, og det kommenteres mye på arkitektur og utnyttelsen av området, men ellers sier man lite om bibliotekets innhold.

Evalueringsrapport (2009) er juryens evaluering av de fire prosjektene etter at man har hatt prosessen med forhandlinger, og prosjektene evalueres igjen i forhold til kravene gitt i *Konkurrenceprogram*. I likhet med juryrapporten angående Nye Deichman, dreier evalueringen seg mye om tekniske og funksjonelle krav, samt økonomisk gjennomførbarhet.

I bedømmelsen skriver juryen at arkitektbyrået har presentert et godt forslag i forhold til de retningslinjene som ble lagt, og konkurransebidraget avspeiler en forståelse for de utfordringene som biblioteket som organisasjon som ovenfor i forhold til at bibliotekkonseptet er i endring. Juryen trekker ellers spesielt frem at de ser det som positivt

det store mangfoldet av oppholdsplasser med forskjellige funksjon og atmosfære og at det er et fleksibelt bygg(Evalueringsrapport 2009 s. 12).

4.4 Bibliotekideologier definert i dokumentene

De to modellene, modellen for profilbibliotek og de fire metaforiske rommene er sammenfallende på flere området, så jeg har derfor valgt å skrive sammen noen av disse. Som vi så i den teoretiske gjennomgangen kjennetegnes sosialt senter-profilen ved at biblioteket fungerer som en ramme rundt det sosiale livet i hverdagen og som et oppholdssted.

Møterommet karakteriseres av at biblioteket fungerer som et offentlig rom der man kan møte andre mennesker, og man legger vekt på at dette er et sted man også kan møte mennesker som er annerledes enn en selv. I dagens samfunn ser man et stort behov for slike møteplasser.

Ettersom møteplass er et begrep som blir brukt flere ganger i dokumentene velger jeg å innlemme sosialt senter-profilen i ”møterommet”.

I tillegg har kunnskapssenter-profilen og ”læringsrommet” mange fellestrekk. Vi så at i kunnskapssenter-profilen fungerer biblioteket som en ramme rundt utdanning og folkeopplysning, og tilbyr fasiliteter som bygget opp under dette. I ”læringsrommet” stiller man også kunnskap til rådighet, men man legger også opp til at læring har et sosialt aspekt. Jeg velger altså å innlemme kunnskapssenter-profilen i ”læringsrommet”. Begrunnelsen for at jeg kombinerer disse to modellene i stedet for å kun benytte meg av den ene er at jeg synes de kompletterer hverandre. Mens kulturbegrepet kommer svært tydelig frem i modellen for biblioteksprofiler, er styrken til modellen med de fire ”rommene” særlig aspektet med ”det performative rommet”.

4.4.1 Biblioteket som kultursenter

Bibliotekets rolle som kulturformidler er sterk i forbindelse med at bibliotekene stiller litteratur til disposisjon til alle, og bibliotekene fungerer også som en ramme for mange andre kulturelle uttrykk. Viktigheten av denne rollen kommer tydelig frem i dokumentene som omhandler både Nye Deichman og Multimediehuset i Århus. Vi så i funnene fra dokumentanalysen at målet med arkitektkonkurransen var å designe et biblioteket som ”[...] befester bibliotekets betydning som en sentral kulturformidler”(Konkurransgrunnlag 2008 s. 3). Man bruker også uttrykket ”kulturelt fyrtårn” flere steder i dokumentene og i visjonen for Nye Deichman så vi det bli sagt at biblioteket skal være et sted for kulturelle opplevelser.

I dokumentene angående Multimediehuset kommer det også tydelig fram hvordan kulturformidling er en viktig del av bibliotekets rolle. Et eksempel på dette er at en av Multimediehusets syv kjerneverdier er kultur og opplevelser. I intervju med Marie Østergaard (22.04.2010) kom det frem at når man først hadde satt opp de syv kjerneverdiene var det en som kommenterte at man ikke hadde brukt ordet ”kultur” i noen av disse. Østergaard mente at dette ikke var blitt utelatt fordi kulturformidling ikke var en del av bibliotekets virksomhet. Kulturbegrepet var nemlig innebygd i flere av de andre forslagene til kjerneverdier, men det var ikke nevnt spesielt, kanskje nettopp fordi det er så sentral på et overordnet nivå. Man valgte likevel å formuleringen i kjerneverdiene på fordi man synes det var viktig at kulturbegrepet ble artikulert spesifikt.

4.4.2 Biblioteket som informasjonssenter

I den forstand at begge bibliotekene tilbyr tradisjonelle bibliotekstjenester ved å gjøre litteratur og andre informasjonsressurser tilgjengelig, er informasjonssenter-profilen åpenbar. Det synes imidlertid ikke å være dette som blir fremhevet mest i dokumentene. Multimediehuset har imidlertid en mye tydeligere profil som informasjonssenter ettersom Borgerservice har blitt lagt inn under samme forvaltningstjeneste som biblioteket og skal være en del av biblioteket i Multimediehuset. Borgerservice fungerer som en inngangsport til det offentlige og bistå med informasjon i forhold til utfylling av offentlige skjema og lignende.

4.4.3 Biblioteket som møterom

Tanken om biblioteket som en møteplass står helt sentralt når det gjelder begge bibliotekene. I Nye Deichmans visjon heter det at biblioteket skal være ” [...] en demokratisk, flerkulturell og brukerorientert møteplass[...] (Rom- og funksjonsprogram 2009 s. 9). Vi så tidligere at undertittelen til *Rom- og funksjonsprogram* er ”fyrtårn og møteplass i Bjørvika” og man sier også at møteplassen er en av de viktigste premissene for organiseringen av biblioteksrommet. Disse elementene viser sentral møterom-funksjonen er i planleggingen av det nye biblioteket.

I dokumentene angående Multimediehuset representeres møterom-funksjonen gjennom kjerneverdien nettverk og samarbeid. Her kommer det tydelig frem at biblioteket ikke skal være et sted man kun er alene, men et sted for felleskap.

4.4.4 Biblioteket som læringsrom

Når det gjelder biblioteket som læringsrom har begge bibliotekene her en tydelig profil. Livslang læring var som vi så i Konkurrenceprogram (2008) en av kjerneverdiene til Multimediehuset, og læring er også nevnt i Nye Deichmans visjon (Rom-og funksjonsprogram 2009). Deichmans rolle som en utdannings- og kunnskapsinstitusjon forsterkes ytterligere ved å trekke fokus til at bibliotekets lange historie bidrar til at denne rollen er ekstra tydelig. Dette ser man i følgende sitat:

Deichmans lange historie har ført til at biblioteket i større grad enn andre folkebibliotek er et utdannings- og danningsbibliotek i tillegg til å være en bredt anlagt utlånsinstitusjon i for dagsaktuell litteratur. (Rom-og funksjonsprogram 2009s. 12).

Multimediehuset spiller særlig på at biblioteket skal støtte opp under Århus rolle som en kunnskapsby, og det sies i Konkurrenceprogram (2008 s. 19) at biblioteket skal være et ikon for kunnskap. Tittelen "Fra vikingeby til vidensby" i forordet til *Konkurrenceprogram* tydeliggjør dette.

4.4.5 Biblioteket som performativt rom og inspirasjonsrom

At biblioteket skal være et performativt rom er også noe som kommer tydelig frem i dokumentene om begge prosjektene. Jeg viser igjen til Deichmans visjon om at biblioteket også skal være et sted for egenproduksjon (Rom og funksjonsprogram 2010 s. 9).

Når det gjelder Multimediehuset kan man si at dette reflekteres i kjerneverdien om at Multimediehuset skal være en brobygger mellom borger, teknologi og kunnskap. Ved å være en brobygger legger man aktivt opp til at det er borgeren selv som skal være aktiv i arbeidet. At det er brukeren i seg selv, ikke mediene, som er hovedfokuset i biblioteket, synes å være et gjennomgående tema i begge prosjektene, og det er en spennende utvikling.

Om begge prosjektene sies det at arkitekturen i seg selv skal være inspirerende for brukerne.

4.6 Visjoner for bygget og hva det skulle uttrykke

Som vi så i den teoretiske gjennomgangen er det enighet om at arkitektur anses for å ha tydelige kommunikative aspekter, både når det gjelder konnotative og denotative funksjoner.

Begge prosjektene jeg tar for meg er fortsatt i planleggingsfasen, og jeg mener det er viktig å diskutere hva byggene kommuniserer allerede i planleggingsfasen. I sin bacheloroppgave *Augo som ser: ideen bibliotek i arkitekturen* (2009) som omhandler bibliotekarkitektur gjennom tidene hevder Kjellaug Bjerkli Haarberg at det har vært for lite fokus på dette, særlig fra de bibliotekfagliges side.

4.6.1 Nye Deichman

I *Konkurransesgrunnlag* (2008) for Nye Deichman spesifiseres det hva man ønsker at biblioteket skal signalisere, og arkitekturens kommunikative aspekt taes direkte opp i *Rom- og funksjonsprogram* (2009 s. 11) der man presiserer at ”De visuelle formgrep, materialvalg og estetikk i romlige og bygningsmessige elementer kommuniserer bibliotekets identitet” Dette viser at oppdragsgiveren har et bevisst forhold til arkitekturens og designens kommunikative aspekter. Dette underbygges videre når det skrives om formgivningen at:

Gode og varierte valg vil i denne sammenheng gi visuell merkevarebygging både for bygget som helhet og for de enkelte enheter i romprogrammet, samtidig som biblioteket fremstår med en enhetlig visuell profil. (Rom- og funksjonsprogram 2008 s. 11).

Målet med konkurransen sies var å skape et nytt hovedbibliotek som er både tidsmessig og funksjonelt med høy arkitektonisk kvalitet, og som er innovativt i anvendelsen av fremtidsrettede løsninger (Konkurransesgrunnlag 2008 s.5). Man ønsker å lage et bygg som er funksjonelt slik at biblioteket kan drive best mulig, og dette synes å være hovedfokus ettersom det funksjonelle aspektet nevnes først. Dette utdypes videre med følgende sitat angående kriterier for juryens bedømmelse: ”Juryen vil vurdere hvorvidt den arkitektoniske løsningen er et adekvat formmessig svar på bibliotekets interne og eksterne logistiske og funksjonelle behov.” (Konkurransesgrunnlag 2008 s.29).

Vi ser at man har et fokus på arkitekturen ved at bygget skal være av høy arkitektonisk kvalitet. Dette utdypes videre i et annet kriterium for bedømmelse:

Juryen vil vektlegge byggets visuelle og formmessige arkitektoniske kvaliteter. Den arkitektoniske løsningen skal uttrykke bibliotekets betydning som attraktor i området. Juryen skal også vurdere hvordan bebyggelsens ytre virker inn på omgivelsene.” (Konkurransesgrunnlag 2008. 29).

Vi ser også at man på bakgrunn av målene for biblioteket mener at det nye bygget må bryte med konvensjoner og det tradisjonelle bildet av biblioteket og ”[...] heller tilrettelegge for et

åpent, innbydende og fleksibelt areal for handling; et rom som inviterer besøkende inn og stimulerer til variert aktivitet, debatt, egenproduksjon og utforskning”(Rom og funksjonsprogram 2009 s. 14).

Dette ønsket om å bryte vekk fra bildet av biblioteket slik det reflekteres på Hammersborg kom også frem i intervju med de involverte i prosjektet. I intervju med Kari Bjørklid(21.04.2010) som er en av prosjektmedarbeiderne for Nye Deichman fortalte hun at det på et seminar hadde blitt sagt at bygget på Hammersborg ligger og skygger for bibliotekutviklingen i Norge. Man kan tolke dette som at bygget og inntrykket man får av dette har en tung symbolsk betydning som faktisk hindrer organisasjonen i å fornye både sitt innhold og sitt image. Dette kan knyttes til Hatch’ teori (2004) om at den fysiske strukturen og dens image har stor påvirkning på organisasjonen og hvordan denne oppfattes, og også hvordan den fungerer.

På spørsmål om hva man ønsket å tilføre Nye Deichman i forhold til bygget på Hammersborg var svaret åpenhet og funksjonalitet for både brukere og ansatte(Intervju, Melsom 21.04.2010). Bjørklid mente at for henne symboliserer det nye bygget utvikling og et bibliotek for fremtiden(Intervju, Bjørkli 21.04.2010).

4.6.2 Multimediehuset i Århus

I Multimediehus-prosjektet har man et stort fokus på brukerdeltagelse, men i en videre forstand enn tidligere. Man ønsker å implementere brukernes ideer slik at de faktisk får innvirkning på innholdet. Dette kan sies å vitne om et veldig stort fokus på brukerne, samt en vilje til endring og fleksibilitet(Konkurrenceprogram 2008 s. 19).

Bygningen skal oppfordre til deltagelse og interaksjon mellom brukere og rommene og mellom brukere og tjenestene. Man har et fokus på mennesker ved at man ønsker å fokusere på brukeres og ansattes kompetanse i stedet for på mediene, på nettverk i stedet for på organisasjonen, og på personlig service i stedet for standard svar. I tillegg ønsker man også å legge til rette for læring og kunnskapsproduksjon i stedet for å kun vise til informasjonen slik det har blitt gjort tidligere (Konkurrenceprogram 2008 s. 19). Det kan synes som man ønsker at dette skal være del av en mye mer aktiv prosess, også fra brukerens side.

The competition promoter strongly believes that architectural excellence is reflected in the aesthetics, usability and sustainability of a building developed through a refined integrated process- rather than by cost per square metre(Konkurrenceprogram 2008 s. 19).

Ufordringen med det nye bygget er å konseptualisere og visualisere et ikon for kunnskapssamfunnet, og bygningen kan bli ikonisk ved at arkitekturen visualiserer det nye paradigmet. ”’Form follows communication’ could be the knowledge society successor of industrial society’s ’Form follows function’ paradigm”(Konkurrenceprogram 2008 s. 19).

Man har altså et stort brukerfokus i dette prosjektet, og det som kjennertegner bibliotekets brukergruppe er at den er svært mangfoldig. Som en konsekvens må bygningen også reflektere dette gjennom fleksibilitet og kompleksitet. Man skiller imidlertid ut en brukergruppe man ønsker ekstra satsning i forhold til, og dette er barn og familier(Konkurrenceprogram 2008 s. 20).

I dette dokumentet tar man også opp bibliotekets endrede funksjon og sier at biblioteket har forholdt seg til forskjellige typer medier gjennom tidene, og har overlevd ved å hele tiden integrere nye medier i samlingen, og i tillegg ved å tilføre biblioteket en sosial funksjon. Nå er så mye informasjon tilgjengelig at bibliotekene må hjelpe brukerne å navigere og være selektive. Multimediehuset skal oppfordre folk til å møtes, og det skal være et sted for læring, uttrykkes det spesifikt(Konkurrenceprogram 2008 s. 20)

Også her er man opptatt av at ankomstområdet skal fungere som et utvidet byrom som beskrives som ”et åpent fysisk rom, der appellerer til mangfoldige måder at oppleve på og inviterer borgere og brukere til at involvere seg, utforske bygningens muligheter, eller simpelthen slå seg ned og bare være”(Konkurrenceprogram 2008 s. 22).

Når det gjelder byggets arkitektoniske fremtoning ønsker man at det skal være et kulturelt fyrtårn som vekker oppmerksomhet på grunn av utformingen slik at folk får lyst til å utforske det nærmere. Det sies at bygget skal vitne om Multimediehusets funksjon og innhold, og slik sett anerkjenner man også her at det skal være en sammenheng mellom byggets innhold og eksteriør(Konkurrenceprogram 2008 s. 17). Slik sett blir bygget i seg selv en måte å tiltrekke seg besøkere ved at dets funksjon er tydelig. Det er interessant at begge prosjektene bruker uttrykket ”kulturelt fyrtårn” i dokumentene om byggene.

Det er også et viktig krav at huset er universelt utformet slik at det kan brukes av alle.

Østergaard(22.04.2010) trekker frem en av prosjekts viktigste visjoner for henne er mangfoldighet. Mangfoldighet er et ord som kan bety så mangt, og det vil man også at det skal bety. Det er viktig at man hele tiden er bevisst på at de menneskene som kommer inn i bygningen de har en stor mangfoldighet, det biblioteket presenterer har en stor mangfoldighet og bygget må kunne romme denne store mangfoldigheten.

Rolf Hapel pekte i intervju på viktigheten av å være bevisst på visjoner for bygningen og hvordan den skulle oppfattes:

Det er så viktig at man fastlegger noen grunnleggende verdier omkring hva som skal karakterisere denne bygningen og hvilke visjoner vi har for bygningen og dens måte å fungere på i dette samfunnet vi plasserer den i. Det er viktig! Derfor er det enormt betydningsfullt hvordan vi har tilrettelagt de prosesser for å tilveiebringe disse verdiene og den visjon for bygningen(Intervju, Hapel 22.04.2010).

5 Bibliotekkonseptet i den fysiske strukturen

Jeg vil nå diskutere hvordan bibliotekkonseptet kan identifiseres i bygningen med utgangspunkt i de forskjellige ideologiene og bildene av biblioteket jeg har diskutert ovenfor.

5.1 Nye Deichman

5.1.2 Tomten i Bjørvika og Bjørvikas historie

Jeg vil først starte med å se på valget av plassering for det nye biblioteket. I følge Hatch (2004 s. 273) er lokaliseringen til organisasjonen et viktig element av den fysiske organisasjonsstrukturen, og det karakteristiske ved et geografisk sted kan innvirke på mange aspekter ved en virksomhet. I en bedrift vil for eksempel den livsstilen som forbindes med den geografiske plasseringen kunne innvirke på hvilke ansatte som søker seg til bedriften. I tillegg knyttes bedriftsimage og identitet ofte til organisasjonsgeografien.

Organisasjonen i seg selv blir ofte assosiert med et mer generelt stedsbegrep. Arkitekter og designere mener derfor at det å ha et visuelt referansepunkt å orientere seg mot er nøkkelen til å skape og holde ved like en organisasjonsidentitet, og dette kan for eksempel være en spesiell bygning eller et mindre arkitektonisk element. Organisasjonsidentitet refererer til medlemmenes opplevelser av organisasjonen og hvordan de oppfatter denne(Hatch 2004 s. 282). Det kan altså oppfattes som svært positivt for Deichman organisasjonsidentitet at de får et nytt bygg som arbeidsplass og som visuelt referansepunkt.

Organisasjonsimage refererer, i motsetning til organisasjonsidentitet, til det inntrykket andre danner seg av organisasjonen og avspeiler de inntrykkene som organisasjon gir utenforstående. Organisasjonsimage kan avspeile mange forskjellige perspektiv, og det er dermed ikke å forvente at organisasjonens image er konsistent(Hatch 2004 s. 283).

Bibliotekets beliggenhet i Bjørvika vil altså påvirke både Deichmans organisasjonsidentitet og image. Hva kan man så si om hvordan beliggenheten oppfattes?

Oslo by kan føre sin historie 1000 år tilbake i tid, og i 1314 fikk byen hovedstadsfunksjoner. I middelalderen lå byen på Østsiden av Bjørvika, men etter en brann i 1624 ble det bestemt at byen skulle bygges opp igjen på vestsiden av Bjørvika. Bjørvika, og tomten for nye Deichman ligger derfor midt mellom to historiske bysentre. Bjørvika er den østlige at de to vikene som deler Oslo bebyggelse, og har de siste årene vært gjenstand for en offensiv satsning med det som mål å heve statusen til byens østlige sentrumsområder. Når prosjektet er fullført vil det også være 5000 boliger i området og det forventes at 20 000 personer vil arbeide i området(Konkurransesgrunnlag 2008 s. 8-131).

De viktigste strukturerende elementene på tomten er syv allmenninger som er offentlige byrom som strekker seg fra den eksisterende byen, via det nye området og ut mot sjøen. Det vil også være en allment tilgjengelig havnepromenade som vil utgjøre en stor del av en sammenhengende havnepromenade langs byens sjøfront(Konkurransesgrunnlag 2008 s. 13).

Man kan argumentere for at dette vil styrke bibliotekets rolle som en møteplass ettersom det vil få en sentral beliggenhet i nærheten av kollektivtrafikk og være lett tilgjengelig når utbyggingen i Bjørvika er ferdig. Tilgjengelighet er et viktig element for at biblioteket skal kunne tilby sine tjenester til flest mulig mennesker og være en naturlig møteplass, og slik Deichmanske er plassert i dag ligger det ikke til rette for dette. Det er i dag i liten grad sånn at man går innom hovedbiblioteket uten å ha planlagt å gå dit, i følge Kari Bjørklid(21.04.2010). På denne måten kan man altså si at møteplass-perspektivet forsterkes ved å legge biblioteket til en mer sentral beliggenhet enn det har i dag. På spørsmål om hva hun mener er det mest spennende med det nye biblioteket trekker hun også frem beliggenheten. Biblioteksjef Liv Sæteren mener at beliggenheten ikke kan bli bedre(Sæteren i Brekke 2009). Man kan også argumentere for at en sentral plassering er viktig for å forsterke bibliotekets demokratiske

rolle i den forstand at det gir flere mennesker tilgang til informasjon, kunnskap og en ikke-kommersiell møteplass.

Sæteren hevder tomten i Bjørvika ligger midt i Norge største trafikale knutepunkt, og at plasseringen dermed er særdeles sentral. Bakgrunnen for dette er at de nye planene for Oslo S vil endre trafikkflyten i området, og at endringen ”loser folk ut av bygget og rett i fanget på Deichmanske.”(Sæteren i Brække 2009). Sæteren legger også vekt på at Oslo er en tett utbygget by, og det er derfor heller ikke enkelt å finne en bedre egnet tomt.

Det er imidlertid ikke alle som er enige i at satsningen i Bjørvika gir biblioteket en mer sentral plassering. I en artikkel i Dagsavisen uttaler Karianne Bjellås Gilje, redaktør i Prosa, at en sentral lokaliseringen av et nytt bibliotek er et premiss for at satsningen skal være vellykket, og at plasseringen i Bjørvika ikke er sentral nok:

Når den fysiske boka ikke lenger får en like framtreende plass som før, må bibliotekene få flere bein å stå på. Kunnskapsformidling, møteplass, idémyldring, kursvirksomhet og et flermedialt tilbud, er bare noen av stikkordene. Men vel så viktig er selve lokaliseringen av biblioteket, mener Karianne Bjellås Gilje. Og på dette området har planleggerne av Oslos nye hovedbibliotek ikke fulgt med i timen(Brække 2009).

Gilje mener, i likhet med Sæteren, at hele poenget med folkebiblioteket er at det må plasseres så sentralt som mulig og ligge nær en hovedfartsåre slik at det kan tas i bruk av store lag av befolkningen. Bjelland er imidlertid ikke enig med Sæteren om at Bjørvika er sentralt:

I lys av hva som er den internasjonale trenden, er plasseringen av Deichmanske i Bjørvika feilslått. Den ligger langt unna en hovedfartsåre for folk flest, og for mange vil det bli et prosjekt å oppsøke det nye biblioteket, sier Gilje(Brække 2009).

Hun mener at plasseringen går i mot den internasjonale trenden ettersom hun mener Bjørvika ligger langt unna en hovedfartsåre for folk flest og vil derfor ikke bli lett tilgjengelig for store deler av befolkningen.

Sæteren regner med at Deichman vil bli et signalbygg i likhet med operabygget og dermed også være en attraksjon i seg selv. Operaen som vil bli nærmeste nabo har godt over 1,3 millioner besøkende årlig. Det at Operaen har hatt en så stor økning i besøkstall og blir

benyttet som et nytt byrom kan sies å være noe taler til fordel for å legge Deichman til Bjørvika. Området blir også en tett befolket bydel når Barcode-bygningene står ferdig, og biblioteket vil derfor ligge i umiddelbar nærhet til mange husstander.

Det kan oppleves som at Deichman vil bidra til å skape mangfold og et mer variert område ettersom operaen som allerede ligger i området kan ansees som å være mer finkultur. Biblioteket derimot ansees for å være et lavterskel-tilbud, og man kan derfor argumentere for at dette vil skape større variasjon av innbyggerne som bruker og ferdes i dette området.

Bergsli, som er tilknyttet Storbyprogrammet ved Høgskolen i Oslo, har analysert byutviklingen i Fjordbyen Oslo og et tilsvarende prosjekt i Marseilles. Hun frykter imidlertid at det sosiale og kulturelle mangfoldet kan forsvinne i takt med utbyggingen i Bjørvika. Hun mener at selv om Bjørvika virker åpen og tilgjengelig for folk flest, så er dette ikke nødvendigvis tilfellet. Det er ingen riktignok ingen fysiske stengsler som holder folk ute, men det finnes symbolske barrierer som er like effektive, mener hun. Området er preget av eksklusivitet, og derfor kan bydelen fort bli et område med dyre butikker som virker ekskluderende og hun mener også arkitekturen kommuniserer at det er en viss type bedrifter som holder til her. Bergsli mener at alt dette handler om tilgjengelighet og mangel på symbolsk tilgjengelighet. ”Det blir et sted for de rike, et sted for en veltilpasset middelklasse. Tidligere var fjorden avstengt for befolkningen av industrien, nå er det kommet symbolske barrierer i stedet, sier hun.”(Byutvikling truer mangfoldet 2010).

Jeg mener man kan argumentere for at det å legge det nye biblioteket til dette området kan motvirke effekten Bergsli er redd for. Det har imidlertid også en symbolsk betydning at flere større kulturinstitusjoner blir lagt lengre øst i sentrum, selv om mange nok tenker på Bjørvika som en del av sentrum, ikke som østkanten.

5.1.3 Beskrivelse og analyse av bygget

Jeg vil nå beskrive bygget slik det er prosjektert og diskutere hvordan organisasjonen og dens rolle og funksjoner gir seg uttrykk i dette.

Fakta om prosjektet:

- Arkitekt: Lund Hagem og Atelier, Oslo

- Landskapsarkitekt: Agence Ter, Tyskland/Frankrike
- Rådgiver bygg: Florian Kosche, Norge
- Energikonsulent: KanEnergi AS , Norge

Juryen mener vinnerkonseptet stort sett ble presentert billedlig fremfor tekstlig, men trekker frem at det viser en grundig analyse av hva biblioteket, og at det også oppfyller alle kravspesifikasjonene gitt i konkurransen(Juryrapport 2009 s.)

I dette kapitlet vil jeg starte med å se på byggets design, noe er en viktig del av organisasjonen fysiske struktur og har innvirkning både på organisasjonens image, organisasjonsidentitet og status(Hatch 2004).

Diagonale er et bygg i fem etasjer som skal ligge på tomten ved siden av Operabygget og som vender seg mot Operaallmenningen. Lund Hagem arkitekter har valgt å designe biblioteket som et frittliggende bygg separert fra de andre kommersielle byggene som også skulle tegnes inn i konkurranseforslaget. Det at biblioteket utformes som et frittstående bygg gjør at biblioteket får sin egen identitet og blir tydelig i området. Juryen trekker også frem at dette gjør det lettere å skape en avstand til de andre kommersielle elementene i konkurranseområdet, og at dette er en fordel for biblioteket. Dette trekkes frem i følgende sitat:

”Konseptet skaper en meget urban enhet mellom bibliotek og kommersielle utbyggingsområder, mens biblioteket på samme tid får stå fram i særklasse.”(Juryrapport 2009 s. 21).

Hovedadkomsten vil være fra Operaallmenningen og i denne delen av bygget er det et stort diagonalt innhugg i hovedformen som former store deler av bygningens karakter. Det fører også til at man får en terrasse i andre etasje, og at det øverste planer krager ut i en spiss som understreker nord/sør plasseringen på Operaallmenningen. I tillegg blir det et delvis overdekket inngangsområde under denne utkragingen(Juryrapport 2009 s. 21). Denne utkragingen gir også bygget identitet og særpreg. Som vi så i organisasjonsteori er det viktig for både organisasjonsidentitet og image at man har et karakteristisk bygg som billedliggjør organisasjonen. I intervju med Anders Melsom (21.04.2008) fra Lund Hagem arkitekter la han vekt på viktigheten av å skape et bygg med karakter og en klar med identitet arkitektonisk

sett. Dersom man kun skulle tenke på ren funksjonalitet kunne man bygget noe som lignet på et kjøpesenter, men da mener han man mister en viktig dimensjon ved biblioteket.

Det ble i Konkurransesgrunnlag (2008 s. 19- 21) stilt et viktig premiss for utbyggingen, og det var at den nye bebyggelsen ikke måtte bryte siktlinjen mellom hjørnet på Østbanehallen og knekkpunktet på Operaen tak. Ergo måtte man begrense byggehøyden i det sørvestre hjørnet av tomten. Arkitektene har løst dette med et innhugget i hovedformen som gjør at man opprettholder siktlinjen til Operaen og at dette bygget, som allerede har blitt et ikon i Bjørvika, ikke overskygges. Vi ser at man bestreber seg på å tilpasse seg bebyggelsen i nærheten, men det ser ikke ut som at man er spesielt opptatt av at bygget skal speile byens historie. Dette har vært et typisk trekk ved nye bibliotek, blant annet ved Seattle Public Library, at man for eksempler bruker materialer i fasaden som har en tilknytning til byens historie(Mattern 2004).

Hvor inngangene ligger og hvordan disse er utformet er en svært viktig del av fasaden. Bygget skal ha publikumsinnganger både mot nord, vest og syd, og disse er felt inn i selve fasaden. Juryen tolker det som at disse inngangene blir inviterende og liksom ”trekker” besøkeren inn i bygget(Juryrapport 2009 s. 8). Inngangen mot Operaallmenningen vil muligens oppfattes som hovedinngangen ettersom denne blir i forbindelse med utkragingen som er en karakterfull form, og også fordi denne vender mot den største adkomståren. At man har valgt å ha tre innganger kan sies å være både en rent funksjonell løsning, men også en løsning av symbolsk betydning. Det rent funksjonelle elementet er at man distribuerer trafikken i området, og også at bygget blir lett tilgjengelig. I tillegg legger arkitektene vekt på at første planet i huset nærmest blir som et krysningspunkt, et informasjonspunkt i byen. Man skal kunne gå gjennom biblioteket på sin vei uten å nødvendigvis skulle på biblioteket, men på den måten få inntrykk av hva som skjer i biblioteket og hvilke tjenester som er tilgjengelige(Melsom 21.04.2008).

Man kan også hevde at dette kan tolkes som en symbolsk gest som understreker bibliotekets demokratiske og mangfoldige rolle ved at biblioteket med disse henvender seg til de forskjellige bydelene. Man favoriserer ikke noen ved at biblioteket kun vender seg mot for eksempel øst eller vest.

Illustrasjon: Inngangen ved utkragningen slik den ser ut fra Operaallmenningen. (Kilde: nye.deichman.no).

Fasaden skal bestå av det forholdsvis nye materialet nanogel, som gir fasaden en spesiell halvtransparent karakter. I tillegg vil fasaden også bestå av store områder med glass. Fasaden virker inviterende i den forstand at man får et inntrykk av hva som skjer inne i bygget fra utsiden. Det vil være et bygg som synes godt og ”lever” i mørkere tider, ettersom fasaden vil lyse opp når det er aktivitet i bygget. I tillegg vil den også endre seg i takt med vær og omgivelser. Dette kan synes som å reflektere biblioteket rolle som en aktør for mangfold og dets evne til å være fleksibelt.

Byggets fasade har svært mye å si for hvordan bygget blir oppfattet av utenforstående I *Konkurransesgrunnlag* gir oppdragsgiveren uttrykk for at man ønsker at biblioteket skal fjerne seg fra det stereotypiske, arkaiske biblioteket, men det skal samtidig være tydelig at bygget rommer et bibliotek. På spørsmål om hvordan man ville løse dette trakk arkitekten fokus til fasaden. Lund Hagem arkitekter jobber i samarbeid med forskjellige konsulenter med å utvikle fasaden som gir den spesielle halvtransparente karakteren, som isolerer bedre enn glass og som også gir bedre solskjerming enn glass. Denne fasaden vil fungere som et slags filter mellom det som er ute og det som er inne slik at det gir en følelse av ro inne og filtrerer lyset, samtidig som det utvendig gir et litt diffust bilde av som skjer inne i biblioteket (Melsom 21.04.2008). Fröberg (1998 s. 13) hevder at det er en generell tendens i bibliotekarkitekturen

fra 1700-tallet og frem til i dag er at man har gått fra lukkede rom til å bli mer og mer åpne mot omverdenen. I den forstand følger også Deichmanske denne utviklingen. Bygget på Hammersborg er mer lukket mot omverdenen med en fasade av mur og ikke videre utstrakt bruk av glass. Nye Deichman vil derimot være mer åpen mot omgivelsene, og dermed også være et mer sosialt sted. Man kan også hevde at denne åpenheten senker terskelen for å komme inn i biblioteket ettersom det virker mer inviterende når man får et visst innblikk i hva som skjer der inne, samtidig som det også kan pirre nysgjerrigheten. Arkitektene mener en slik ”åpning” av arealene kan gjøre at man tiltrekker seg helt nye brukergrupper (Melsom 21.04.2008), og at dette var en helt bevisst i forhold til Deichman på Hammersborg. Dette gamle bygget har mange kvaliteter, men det består av mange små rom og du må opp mange trapper før du kommer i kontakt med media og tjenestene. Det er ikke slik man ønsker at biblioteket skal fungere i dag.

En slik åpning av bygget ved hjelp av bygningsmaterialer fører også til at bygget får en helt annen offentlighet enn Deichman har i dag. Vi så tidligere at det i dokumentene om prosjektet ble lagt vekt på bibliotekets offentlige rolle som kan ha en demokratiserende effekt ved å tilby lik tilgang til alle. Arkitektene la også vekt på å lage et tydelig offentlig rom som skal være tilgjengelig for alle, og mener dette bygget har et ekstremt offentlig program i forhold til andre offentlige bygg som bygges.

Melsom (21.04.2008) peker på at den nye fasaden faktisk i utgangspunktet kan virke noe mer innadvendt enn det som er trenden hos mange nye bibliotek, men at bygget likevel virker åpent mot byen, og at dette også har vært en av hovedmålsetningene.

Fasaden kan også brukes til mer direkte markedsføring ved at deler av fasadens skal brukes som vegg man kan projekte på. På grunn av dette kalles det en multimediafasade. Juryen trekker frem denne multimediafasaden som et svært positivt element som de mener har stort utviklingspotensiale (Juryrapport 2009 s. 21). Dette fører også til at det blir mer ”offentlig ” og tydelig hva som tilbys i biblioteket.

På grunn av den transparente fasaden vil bygget kunne minne om et fyrtårn i natten, opplyst innenfra. Vi så tidligere at undertittelen til *Rom- og funksjonsprogram* er ” kulturelt fyrtårn og møteplass i Bjørvika”, og på grunn av den lysende fasaden kan faktisk bygningen gi assosiasjoner til et fyrtårn i storbyen.

Illustrasjon: Diagonale som et lysende fyrtårn i natten. (Kilde: nye.deichman.no).

Noe som gjør biblioteket til et svært offentlig bygg er at første etasje er tenkt å være ”et veldig åpent og transparent møte” med byen rundt(Melsom 21.04.2010). Den første etasjen som ligger på gateplan blir nesten som en forlengelse av fortauet.

Til nå har analysen handlet mest om plassering og utsiden av bygget, men jeg nevnte tidligere gateplanet ovenfor og dette leder oss naturlig over til det som skal være på innsiden av bygget, rominndeling og interiør.

5.1.4 Interiør og rominndeling

I følge Hatch(2004) er planløsningen den tredje delen av organisasjonens fysiske struktur som påvirker

Utformingen av det biblioteket innvendig er ikke ferdig enda, men man er nå inne i en periode med skisseprosjektering der man tar for seg disse tingene. Det er derfor ikke mulig å analysere innsiden fullstendig, men jeg vil ta utgangspunkt i hvordan man områdene blir beskrevet og hvordan man ønsker at disse skal bli oppfattet, i tillegg til illustrasjoner fra arkitektene.

Brukerens møte med biblioteket er allerede når han/han hun har benyttet seg av en av de tre inngangene på bakkenivå. Det første planet er som et stort informasjonspunkt eller torg der man kan kommunisere ut hva som skjer på de forskjellige planene i bibliotek, og dette omtales som hjertet i huset som leder brukeren videre til de andre tjenestene og aktivitetene.

De fire åpne planene som biblioteket består av er bundet sammen av flere diagonale lyssjakter som gjennomhuller etasjene og sprer dagslyset ovenfra. Disse gir også en visuell kobling mellom etasjene. Men kan bevege seg oppover i biblioteket ved hjelp av trapper eller rulletrapper. Trappene ligger imidlertid ikke rett over hverandre, men er forskjøvet litt i de forskjellige etasjene slik at man går forbi forskjellige aktiviteter på sin vei og på denne måten blir eksponert for mangfoldet i biblioteket. Man kan også ta heis direkte til den etasjen man ønsker.

Det har vært et mål å opprettholde en åpenhet på hvert plan og man har derfor lagt alle mindre rom rundt tre kjerner med trapper, heis og tjenestefunksjoner som egne bygg i bygget, med den hensikten at dette gjør byggene mer fleksibelt. Man ser for seg at de større åpne områdene er de som er foranderlige og fleksible. Flexibilitet er et tema som nevnes flere ganger, og som trekkes frem som svært viktig fordi man ikke vet hva biblioteket kommer til å romme i fremtiden, men også fordi man ønsker at bygget skal romme så mange forskjellige uttrykk. Man kan altså hevde at dette er med på å forsterke bibliotekets rolle som en formidler av mangfold.

Jeg nevnte tidligere at diagonale lyssjakter ovenfra skjærer gjennom bygget og skaper en forbindelse mellom de forskjellige planene i bygget. Bruken av dagslys er svært viktig i biblioteket, både funksjonelt og også symbolsk, i følge Fröberg(2004 s. 9). Fröbergs konklusjon etter å ha tatt for seg arkitektur i bibliotek fra antikken og til frem begynnelsen av 2000-tallet er at bibliotekbygningene endrer seg i takt med at innholdet i bibliotekkonseptet endrer seg, og også i takt med generelle trender i arkitektur. Hun mener imidlertid at det er to elementer som går igjen gjennom tidene og at dette er bevisst bruk av lyset og stillheten.

Juryen trekker spesielt frem disse i evalueringsrapporten. ”Det sjaktformete indre rommet sprer seg vertikalt i begge retninger fra en sentral kerne.”(Juryrapport 2009 s. 21). Dette fungerer som et skulpturelt lyselement i følge juryen, og det fungerer også som et bindende element i bygningen. Overlys har også blitt brukt tradisjonelt sett i bibliotekene for å skape godt dagslys samtidig som det har vært forbundet med noe guddommelig eller opphøyet.

Illustrasjon: Fra innsiden av biblioteket. (Kilde: nye.deichman.no).

Man har valgt å lage tre kjerner med trapper, heis og tjenestefunksjoner, og dette gir fleksibilitet. Huset er delt inn slik at det blir stillere jo lenger opp i bygget man kommer, og de kommersielle elementene finner man på det første planet. Dette kan tolkes som at man ønsker å gi brukeren muligheten til å i liten grad bli eksponert for disse kommersielle elementene, og at biblioteket heller ikke i så stor grad oppfattes som en kommersiell aktør. Denne rollen diskuteres også i dokumentene.

Det sies at biblioteket fremstår som en viktig bygning i området i kraft av kombinasjonen strukturert form og innovativ materialbruk.

Ved hjelp av store glassflater i fasaden trekkes naturen inn i biblioteket gjennom store vinduer og gir en spektakulær utsikt. På 1700-tallet var det en tradisjon for å male store naturmotiv på veggene for å trekke naturen og dens skjønnhet inn i biblioteket for å skape en rolig atmosfære (Fröberg 2004 s. 209). Det er imidlertid ikke nødvendig i dette biblioteket ettersom naturen blir trukket inn gjennom store vindusflater. Dette gir en fantastisk utsikt som vil være en viktig del av å sette stemningen inne i biblioteket.

Illustrasjon: Den flotte utsikten inne fra biblioteket mot Operaen og utover Oslofjorden.
 (Kilde: nye.deichman.no).

Hvordan de forskjellige arealene prioriteres sier også mye om hvilke av bibliotekets roller og funksjoner som vektlegges. Tabellen nedenfor viser arealfordelingen på Nye Deichman i forhold til på Hammersborg.

Variabel	Hammersborg (2009)	Bjørvika
Totalt netto funksjons areal (m2)	8.115	13.900
Hvorav for publikum	2.405	10.485
Hvorav lukket magasin	4.010	900
Volum mediesamling (enheter)	800.000	675.000 Se fotnote 1
Hvorav oppstilt i åpent landskap	240.000	500.000
Hvorav oppstilt i lukket magasin	560.000	175.000
Antall publikumssitteplasser	259	1.427
Hvorav arbeidsplasser for publikum	176	510
Hvorav sitteplasser for publikum	56	550

Andre typer plasser (digitale medier)	0	367
Plasser i auditorium/kino/møterom	(187) delvis stengt	365
Plasser i største auditorium	(124) stengt pga brannsikkerhet	300
Antall årsverk	127	150
Antall ansatte	173	200
Antall besøkende per år	Anslag 1.000.000	Prognose 3.000.000
Anntall utlån per år	670.000	Prognose 2.000.000
Maks antall samtidig besøkende	Anslag 800	Prognose 2.000

(Tabell hentet fra Rom-og funksjonsprogram 2009 s. 17).

Denne tabellen sier mye om prioriteringene man har gjort i forhold til Deichman på Hammersborg og hva som blir vektlagt nå i forhold til da det nåværende biblioteket ble bygget i 1933. Først og fremst ser man at det totale funksjonsarealet er nesten doblet, arealet er 1.7 ganger så stort, økt med 48 %. Arealet som er tilgjengelig for publikum er 4.4 ganger så stort. På Hammersborg utgjorde dette arealet drøye 20% av det totale arealet, men nå utgjør arealet tilgjengelig for publikum 75 % av det totale arealet. Som nevnt tidligere er biblioteket på Hammersborg ikke egnet til å drifte dagens bibliotek og har store mengder media i magasin. Som en naturlig konsekvens av at mer av mediene er tilgjengelig er det en drastisk nedgang antall kvadratmeter som er satt av til magasin. Over dobbelt så mye av samlingen blir tilgjengelig for publikum, men samlingen skal også reduseres betraktelig. Det er også en flerdobling av antall publikumsplasser i biblioteket i forhold til på Hammersborg, og dette sier også noe om at huset nå skal være et sted for mennesker, ikke bare et sted for bøker. Disse endringene i bygget viser at man legger mer og mer til rette for at bygget skal fungere som en møteplass. Det er fortsatt et kunnskapssenter, men man tror ikke lenger at kunnskapen finnes bøkene.

På mange måter kan man si at biblioteket har gått fra å være et boklager til å være sentrert rundt mennesker og deres aktiviteter og samhandling med forskjellige typer medier. Dette samsvarer også med Kochs funn i hans doktoravhandling om bibliotek og arkitektur der han ved å studere bibliotekets arkitektur undersøker synet på kunnskap. Kochs konklusjon er at det har vært en endring i synet på kunnskap fra å være at kunnskap er noe som finnes i bøkene til at kunnskap er noe som skapes ved interaksjon mellom mennesker og forskjellige typer media(Koch 2004).

Når det gjelder hvilke tjenester biblioteket skal tilby så er det ikke rom for å presentere og diskutere alle disse i denne oppgaven. Jeg har derfor valgt ut de tjenestene og fasilitetene som er åpenbart annerledes enn det som finnes i dag. Det som peker seg ut her er multimedialab som står til rådighet for brukerne og der ansatte skal kunne tilby opplæring i bruken av utstyret og den døgnåpne avdelingen. Dette arealet kan sies å virkelig representere det performative rommet. Det blir også flere kommersielle elementer i nærheten av biblioteket ettersom man planlegger både en bibliotekbutikk og serveringssteder i bygningen.

I *Konkurransesgrunnlag* så man at bibliotekene er i endring på grunn av teknologisk utvikling, og dette fører også til endringer i samfunnet og måten lever på. Dette er, kan man hevde, en av årsakene til at det kan være behov for et døgnåpent bibliotek. Et døgnåpent bibliotek gjør dermed biblioteket enda mer demokratisk og tilgjengelig ved at enda flere av befolkningen får mulighet til å benytte seg av noen av bibliotekets tjenester når det passer dem. Dette er i utgangspunktet nærmere knyttet til tjenestene enn til bygget i seg selv, men det er likevel et viktig element at bygget er strukturert slik at det faktisk er mulig å holde en del av biblioteket åpent uten at det er bemannet. Dette er ikke mulig slik Deichman på Hammersborg fungerer i dag.

Økonomisk gjennomførbarhet er en viktig faktor for om prosjektet blir slik som det er skissert her. Foreløpig har det ikke blitt bevilget penger til utbyggingen, og man har foreløpig ikke begynt å se på økonomiske aspektene. Det imidlertid ikke bare bevilgninger til selve byggeprosessen man er avhengig av, men også til drift ettersom det vil kreve flere personalressurser å drifte det nye biblioteket

Ettersom man allerede har planlagt et nytt hovedbibliotek på den gamle Vestbanetomten som det ikke ble noe av vil det være grunnlag for å tro at man vil gjøre mye for å unngå at denne situasjonen oppstår en gang til.

I forhold til økonomisk gjennomførbarhet mener juryen imidlertid at konseptet er både arealeffektivt og fleksibelt, og at dette er en fordel i forhold til gjennomføringen. Det sies også bakkeplanet gjør det mulig å legge kommersielle tjenester her, uten at det negativt påvirker bibliotekets offentlige og kulturelle integritet (Juryrapport 2009 s. 22).

Den gjennomskinnelige fasaden gjør at dagslys slippes inn i biblioteket, men samtidig gir den også skjerming i forhold til vanlig glass. Fasaden har et mindre varmetap enn en glassfasade

og man har kalkulert med et lavt energibehov. Juryen mener imidlertid det må gjøres flere endringer for at bygget skal bli så miljøvennlig som mulig, for eksempel ved å ytterligere redusere bruken av glass i fasaden(Juryrapport 2009 s. 22).

5. 2 Multimediehuset

5.2.1 Tomten på Honnørkajen og havnebyrommets historie

Tomten biblioteket skal bygges på kalles den sydlige bastion, og adressen vil bli Honnørkajen. Tomten er altså del av et større utviklingsområde som kalles de bynære havnearealer, og den skilles i dag fra resten av sentrum av en sterkt trafikkert hovedåre som man planlegger å omlegge for å øke bedre tilgjengeligheten og dermed gi området tilbake til innbyggerne. Et tiltak for å redusere gjennomgangstrafikken vil være opprettelsen av en bybane(s. 9).

Den sydlige bastion er et historisk interessant område med lange historiske røtter. Elven i i Århus har sitt utløp her, og man har funnet spor av bosetninger her som stammer så langt tilbake som siste halvdel av 800-tallet. Byen er oppkalt etter elven Aros, og begynte allerede på denne tiden å utvikle seg til et handelssenter. Fra 1800-tallet til 1900-tallet vokste havnen til å bli en travel godshavn, og elven var frem til begynnelsen av 1900-tallet en viktig transportåre. Rundt 1930 ble elven imidlertid delvis, og etter hvert helt overdekket for å løse trafikale utfordringer i området. Rundt 1990 ble elven delvis åpnet opp igjen for å tilføre karakter til byområdet, og nå skal altså elven åpnes opp helt ut til munningen igjen(Konkurrenceprogram 2008s. 10).

I *Konkurrenceprogram* (2008 s. 12) påpekes det at det mest unike med tomten er nærheten til vannet, og at man derfor ønsker at dette også gis oppmerksomhet i form av en kontakt mellom byrommet, bygningen og vannet. Beliggenheten skaper imidlertid også noen utfordringer i forhold til å skape gode forbindelse mellom byen og det nye havneområdet, særlig på grunn av trafikken. Likevel ser man på nærheten til vannet som et positivt element og ønsker å utnytte dette:

Den særlige beliggenhet tæt på vanet og vandets flade ønskes udnyttet optimalt. Det være sig med trappe- og rampeanlæg, facadeåbninger, dagslysudnyttelse, promenadearealer m.m således at den

menneskelige skala overalt langs husets og bastionens facader er tilstede (Konkurrenceprogram 2008 s. 15).

Plasseringen er, som i likhet ved Nye Deichman, viktig for at bygget skal kunne fungere som en møteplass og være tilgjengelig for flest mulig mennesker. Dagens bibliotek ligger sentralt til i byen, men det vil det nye biblioteket også gjøre, i nærheten av byens gågate og elven som er blitt åpnet opp og som det har vokst frem et rikt kafé - og restaurantmiljø rundt. Både leder for biblioteket og prosjektlederen mener at tomten og den fremtidige beliggenheten er svært god. Dette er imidlertid en del av byen som innbyggerne ikke er særlig bevisst fordi det ikke er mulig å bevege seg ned til vannet slik området er utformet i dag. Det blir sagt at omleggingen av havneområdet, i følge byarkitekten, kan komme til å endre hele bevegelsesmønsteret i Århus sentrum (Intervju, Østergaard 22.04.2010). Når elven blir helt åpnet opp kan man gå fra sentrum og gågaten og helt ned til vannet der biblioteket vil ligge. Slik vil innbyggerne få en forsterket følelse av at Århus faktisk er en havneby.

Det som nevnes som en fordel ovenfor, den flotte plasseringen, er imidlertid også en utfordring for biblioteket. Etersom bevegelsesmønsteret i byen må endres for at man skal få besøkende ned til det fremtidige biblioteket kan gjøre det vanskeligere å oppnå visjonen om å være en møteplass og tilgjengelige for alle. Man er derfor avhengig av at biblioteket i seg selv er en stor nok attraksjon til å tiltrekke mange brukere og lage liv i området. Denne utfordringen er medlemmene i organisasjonen også oppmerksom på (Intervju, Østergaard 22.04.2010).

Man mener likevel det er flere ting som taler til fordel for denne tomten, blant annet det at man allerede har en fasaderekke som vender ut mot havnen og som sannsynligvis vil bli utviklet kommersielt i takt med åpning av elven og utbyggingen av havneområdet. På den måten vil byen bevege seg nedover mot havnen.

Det kan tolkes som å bygge opp under varemerket "vitensbyen" og kunnskapssenter-profilen at man bygger biblioteket på en tomt med historiske røtter og dermed også gir biblioteket en sterk lokal forankring. Hapel (Intervju, 22.04. 2010) mener det har en stor symboleffekt at biblioteket, en viktig bygning for kunnskapsbyen Århus, bygges som et fremtidens møtested i området der Århus by oppstod på 700-tallet.

Man kan komme seg til bygget fra alle retninger og med forskjellige transportmidler. Dersom man kommer som fotgjenger fra byen kan man komme fra ankomstsenteret eller langs elven og til inngangen på plassen langs med kaia. Dersom man kommer med sykkel eller bil parkerer man i parkeringshuset under bygget og tar heis direkte til ankomstnivået(Konkurrenceprogram 2008 s. 17). Det er altså mange alternativer her, noe som skaper god tilgjengelighet.

5.2.2 Bibliotekbygningen

Jeg vil nå beskrive Multimediehuset i Århus slik det er prosjektert og diskutere hvordan organisasjonen og dens rolle og funksjoner gir seg uttrykk i dette.

Fakta om prosjektet:

- Arkitekt: Schmidt Hammer Lassen Architects, København
- Landskapsarkitekt: Arkitekt Kristine Jensens Tegnesteue
- Ingeniør: Alectia
- Byggherre: Århus kommune

5.2.2 Beskrivelse og analyse av bygget

Multimediehuset er et frittliggende bygg som består av ett nivå under bygningen og tre etasjer. De forskjellige nivåene er forskutt i forhold til hverandre, og dette gir huset en spennende form, samtidig selve bygningskroppen er tilnærmet lik en firkant slik at arealet er enkelt å utnytte. Bygningskroppen er dekket av en overhengende takskive som rommer den øverste etasjen i bygget. Takskiven er syvkantet og nærmest ”svever” over bygningen. Denne takskiven gir karakter til bygget, og man mener at dette arkitektoniske elementet gjenspeiler de enkle formene i skandinavisk arkitektur. Juryen mener denne formen kan gjøre Multimediehuset til et ikon for byen(Mediacenter: bedømmelseskomiteens betænkning 2008). Takskiven er gjennomhullet, noe som også gjør bygget svært gjenkjennelig og gir det et skulpturelt preg også oppe fra luften. På grunn av sitt særpreg kan dette bygget bli et bygg som både ansatte og brukere kan identifisere med organisasjonen, og dermed skape både organisasjonsidentitet og et organisasjonsimage, noe som er viktig for organisasjonen(Hatch

2004). At man er klar over betydningen av dette kom også frem i intervju der prosjektlederen snakket om utfordringene ved å designe et bygg som er både fleksibelt og relevant om hundre år, som samtidig har karakter og identitet:

Vi er nødt til å lage en fleksibel bygning som likevel har pregnans, en markant personlighet. En superfleksibel bygningen er i virkeligheten bare en firkantet kasse som er tom, og det vil vi heller ikke ha. Vi vil ha noe som via sin bygning faktisk har innflytelse på hvordan man har det som menneske i den bygningen. Det er jo en vanskelig balanse, både å skulle ha den store fleksibilitet og samtidig noe å signalisere med bygningen. Og det tror jeg er et evig dilemma når man bygger noe som skal holde i mange år (Østergaard 22.10.2018).

Illustrasjon: Multimediehuset sett ovenfra.(Kilde: multimediehuset.dk).

Det som oppfattes som byggets hovedfasade vender ut mot sjøen. Man mener dette var et naturlig valg ettersom resten av bygningsrekken langs havnen i Århus vender ut mot havnen(Hapel 22.042010). Her har man imidlertid på grunn av industrialisering og utbygging ”mistet” kontakten mot vannet, men dette vil endres med utviklingen av det nye havneområdet. Det ble også lagt spesielt vekt på i *Konkurrenceprogram*(2008) at man ønsket at designen skulle ta hensyn til og utnytte den spesielle beliggenheten og nærheten til vannet.

Det er altså ikke denne fasaden man møter når man kommer fra byen bak fra bygget. På plassen som munner ut mot biblioteket møtes forskjellige typer trafikanter som togbanen, bybanen, bilister busser og bilister, i tillegg til fotgjengere (Urban mediaspace 2009 s. 7). Plassen ved elvemunningen er sånn sett et trafikalt knutepunkt.

Bygget har to hovedinnganger. Den ene muligheten er å gå inn i bygget på bakkenivå (nivå 0) og ta heisen opp i biblioteket. Denne inngangen er universelt utformet og lett tilgjengelig for alle. Man kan også velge å bare gå gjennom bygget på bakkeplan og ut mot vannet på andre siden. Den andre muligheten er å gå rundt bygget og opp en trapp slik at man kommer rett inn i bibliotekets første etasje. Det er flere dører rundt om i bygget, men man kan per i dag ikke som bruker ikke gå inn og ut av disse som man ønsker. Dette har med kontroll å gjøre, men det er også av hensyn til at det skal være lett å orientere seg i bygget når man kommer inn. For å kunne planlegge for hvordan man skulle bevege seg rundt i huset, har det vært viktig at man kan planlegge et ut fra et ”startsted” i bygningen (Østergaard 22.04.2010).

Trappene opp til bibliotekets første etasje er store og skulpturelle, og beskrives som ”inviterende” i presentasjonen av prosjektet (Urban Mediaspace 2009 s. 11). Disse trappene leder opp til et platå som strekker seg rundt store deler av bygget på første nivå. Dette medfører at man kan bevege seg 360 grader rundt bygget, og man kan i prinsipp komme til bygget fra alle retninger. Igjen kan man argumentere for at dette kan symbolisere at bygget henvender seg til alle byens innbygger, om ikke i fullt så stor grad som Nye Deichman i Oslo.

Når det gjelder trappene kan man imidlertid argumentere for at disse trappene kan virke som en hindring for å komme inn i biblioteket, og det gjør også at det blir et tydelig skille mellom bibliotekjenestene og plassen rundt bygget da disse ikke ligger på samme plan. Store, majestetiske trapper var et mye brukt arkitektonisk element i store monumentale bibliotek og i de klassisistiske bibliotekene på begynnelsen av 1900-tallet. Trappene skulle gi biblioteket en opphøyet karakter, som en illustrasjon på at man steg inn i bokens tempel (Frøberg 2004 s. 201). Disse trappene kan i mange tilfeller ha virket avskrekkende på brukere og gjort terskelen for å gå inn i biblioteket høyere. Dersom man tar denne innfallsvinkelen synes trappene ikke å legge til rette for at bygget være et tilgjengelige, offentlig rom som skal virke inviterende. Det er imidlertid også andre innganger til bygget, og trappene har da nødvendigvis ikke en slik virkning på brukerne. De skulpturelle trappene blir en del av byrommet som man ønsker at biblioteket skal være en forlengelse av. Man vet at mange

bruker trapper som et tilholdssted, og muligens kan disse trappene fungere som en møteplass i forlengelsen av biblioteket. Dette kan så være for brukerne av biblioteket eller folk som benytter seg av området slik man har sett ved den nye operaen i Bjørvika i Oslo. Trappene gjør også utemiljøet attraktivt og harmonerer med formene ned mot sjøen der det er laget former som minner om isflak i vannkanten.

De monumentale bibliotekene med store trapper ved inngangen var ofte også ganske lukket mot omverdenen i form av fasaden. Multimediehuset gjør sånn sett et helt annet inntrykk ettersom så å si hele fasaden er i glass. Bygningen viser en helt annen åpenhet utad og er i samspill med plassen utenfor biblioteket ved at veggene åpner for både innsyn og utsyn. Som en konsekvens kan brukere fra utsiden se hva som foregår inne i huset, og brukerne inne i bygningen har kontakt med bylivet utenfor. Denne åpenheten styrker bibliotekets offentlige rolle, ikke bare ved at aktivitetene og tjenestene blir mer tydelige, men også ved at man delvis hviker ut skillet mellom biblioteket og byrommet rundt. Dette sammenfaller med arkitektens visjon om biblioteket som et mangfoldig byrom der den store takskiven fungerer som et samlende, overdekkende element for dette. (Urban mediaspace 2009 s. 7).

Illustrasjon: Glassfasaden og de skulpturelle trappene.(Kilde: multimediehuset.dk).

5.2.3 Interiør

Prosjektet Multimediehuset ligger noe foran i planleggingen enn Deichman i Oslo, noe som også er naturlig ettersom bygget skal stå ferdig 2014, tre år før Nye Deichman.

Når det gjelder romfordelingen i huset er det interessant at man ikke har laget et atriumsbygg der rommene forholder seg til ett annet rom eller en ”gate” inne i huset. Mange av de store byggene Schmidt Hammer Lassen har tegnet de siste årene har vært nettopp slike atriumsbygg. Det er et bevisst valg fra arkitektens side denne å forsøke å bryte ned det romlige hierarkiet. Dette er en symbolsk gest til bibliotekets sterke rolle som et demokratisk hus(Bertholdt 23.04.2010). Slik sett kan man si at dette er programmert

Jeg vil nå beskrive de forskjellige etasjene i bygningen slik den er planlagt.

Nivå 0 er nivået på bakkeplan, og her kan man kjøre bilen inn i heiser som går ned i et automatisk parkeringsanlegg under jorden. Deretter tar man heisen opp i biblioteket. Man vil også kunne ankomme på tog her. På dette planet finner man mange logistikkfunksjoner for biblioteket, men det skal også bare være et åpent, lyst og hyggelig areal hvor man kan gå ut til vannet. Meningen er at man skal kunne gå fra byen og ut mot vannet uten å måtte forholde seg til det som tilhører biblioteket i etasjene over(Urban mediaspace 2009 s.11). Dette kan fungere som et gjennomgangsområdet slik som gateplanet på Nye Deichman.

Nivå 1 kommer man til hvis man går opp de veldig store trappene her, eller tar heisen ned fra nivå 0. Her har man torvet som er et stort fleksibelt rom hvor det er noen steder man kan sitte, det er noe å oppleve, og noen utstillinger. Man har også en resepsjon der man byr folk velkommen og kan få svar på spørsmål, men det er ikke i en lukket skranke og det blir derfor noe mer tilgjengelig og uformelt enn den tradisjonelle skranken.

I denne etasjen finner man også en rekke møterom og prosjektrum. Disse kan innbyggerne låne etter behov, for eksempel en studiegruppe som har bruk for et sted å være i en uke mens de lager et prosjekt. Her har man også undervisningsrom og det som kalles labs. I disse rommene skal man forsøke å koble mediene med brukernes egne aktiviteter. Disse rommene vil sannsynlig endre seg etter hvert ettersom de brukes på brukernes premisser. At man setter

av slike rom er en tydeliggjøring av det performative rommet fra den nye biblioteksmodellen vi så på tidligere.

Forvandlingsrommet er et konsept som man har utviklet i det nåværende biblioteket i Møllegade. Dette er et område som er veldig foranderlig og der man har fokus på ny teknologi. Dette blir også trukket frem som et av elementene som man synes fungerer svært godt i det nåværende biblioteket, og som man ønsker å viderutvikle og spesielt planlegge for i det nye bygget(Intervju, Østergaard 22.04.2010). Dette kan tolkes som å representere inspirasjonsrommet.

Selv om det legges vekt på at dette ikke skal være et stille hus, skal man ha en lesesal i biblioteket. Østergaard (22.04.2010) forteller at man ønsker ikke at denne skal ha den samme karakteren som eldre lesesaler da disse kunne oppfattes som elitær, det var veldig viktig arbeid som foregikk der inne og man fikk oppfatningen av at den ikke var for alle. Lesesalen skal være for alle, men dens viktigste funksjon er at den er stille for resten av huset er preget av stor aktivitet. Det er et stort hus og det blir mange aktiviteter og hektisk, så det er viktig at det er et sted som er stille. På dette planet er det også en stor kjerne med en sal, en flerbrukssal og et barneteater, og her kan det foregå alle slags kulturelle aktiviteter, noe som speiler rollen som kultursenter som definert av Andersson og Skot-Hansen.

På dette planet har man tilført noen kommersielle elementer i form av en kafé som kan åpnes ut på plataet utenfor. I tilknytning til denne finner man området som kalles for ”dagligstuen” der man kan ta meg seg kaffen sin inn. Dette skal være et man kan oppholde seg så lenge man vil, og det til være en fantastisk utsikt her(Intervju, Østergaard 22.04.2010). Dette tydeliggjør igjen møteplassfunksjonen og at det er et offentlig bygg som man kan oppholde seg i uten å være presset av kommersielle interesser.

Et spesielt element inne i bygget er det som kalles medierampen, og dette er en av de få strukturene som virkelig ligger fast. Det er i virkeligheten er veldig stor trapp opp til neste nivå, og størrelsen på innretningen kan illustreres ved å opplyse om at et av ”trappetrinnene” er 150 kvadratmeter. Medierampen kan både brukes til å bevege seg oppover og også en utstillingsplass. Her ser vi at medierampen er flerfunksjonell i den forstand at den fungerer som en trapp og også som utstillingsareal. Denne rampen er også et av de faste elementene i bygget, og noe man kan orientere seg ut fra. Prosjektlederen trekker frem at det blir et veldig stort bygg med mye glassvegger, og at det gir noen utfordringer i forhold til å gjøre det enkelt

for brukerne å orientere seg i huset. Multimedierampen er et element i løsningen på dette. Rampen skaper variasjon og er et interessant element i huset. De fleste veggene, også innvendige vegger, noe som skaper en høy grad av gjennomsyn i etasjen. En av de viktige grunnene til at man syntes bygget var et godt forslag fra et biblioteksmessig synspunkt var at man kunne se at bygget slik det var planlagt med de forskjellige elementene kunne fungere veldig godt(Intervju, Østergaard 22.04.2010).

I denne etasjen finner man flere forskjellige arbeidsplasser. Man har for eksempel studieceller, så selv om det er et stort og åpent bygge er det faktisk likevel mange små rom. Prosjektleder gir uttrykk for at det var viktig å få trukket mediene ned her, så man også signaliserer den delen av huset(Intervju, Østergaard 22.04.2010). Dette viser at man fremdeles ser viktigheten av å stille ut samlingen i sentrale deler av biblioteket og at distribusjon av fysiske medier fortsatt er en viktig del av bibliotekets virksomhet. I denne etasjen har man også et åpent oppholdsrommet, og svært mange sitteplasser i de forskjellige områdene. Arealet blir likevel ikke preget av å være et boklager da det også svært mange sitteplasser her og det er et rom med stor aktivitet.

Den store medierampen forbinder nivå 1 og nivå 2. På dette nivået finner man tweensområdet og området for barn og familier. Her finner man også det man kaller ”det lekende bibliotek” der tanken er at lek også er kultur. Det er viktig at det er et sted man kan komme og lære sangleker, og at det er et fysisk rom man kan ha fysisk aktivitet i. Man skal kunne løpe, rope og gjøre alt mulig her inne. Slik sett kan man si at dette området presenterer mangfold, samtidig som man her finner elementer fra kultursenter-profilen. Dette er også svært langt fjernt fra tanken om det stille boklageret.

I denne etasjen blir det i tillegg et veldig stort område for læring og inspirasjon, der man for eksempel vil drive leksekafe og en lang rekke aktiviteter. Her ser vi at elementer fra læringsrommet er svært fremtredende.

Også skal det også være noen voksenmedier her, men vi har ikke helt bestemt hva som skal være hvor enda. Det er det vi skal i gang med innen det neste års tid. Det blir en fantastisk utsikt her oppe. Et ganske stort areal på dette nivået skal leies bort til andre

Nivå tre finner man oppe i takskiven, og her har man hele administrasjonsdelen. Her har man også et stort areal som skal leies ut, og totalt sett er det 10 000 kvadratmeter av bygget som skal leies ut.

Her oppe er romdelingen noe annerledes, og man har en slags sentral gate som sprer seg til forskjellige kontorplasser og prosjektrum. Her oppe finner man også laget en lesesal for personale og små celler man kan gå inn i dersom man ønsker fullstendig stillhet. Det at man her har en noe mer hierarkisk rominndeling, kan muligens forklares med at dette området kun er for de ansatte og det er mer funksjonelt å gjøre det på denne måten.

5.3 Sammenligning av de to prosjektene

Nedenfor har jeg punktvis oppsummert likheter og forskjeller ved de to prosjektene.

Likheter

- Begge flytter fra bibliotekbygninger som er bygget i 1930-årene.
- Flytter til beliggenhet ved vannet som i dag er preget av industri/havneområde.
- Området er i nærheten av eldste delen av byen.
- Mye glass i fasadene.
- Tilgang fra alle kanter.
- Ingen atrium.
- Bruk av overlys gjennom taket.
- Fleksibelt, men noen tydelige former.
- Trekker naturen inn i biblioteket som stemningsmiddel og attraktor.
- Møteplass-aspektet tydeligere.

Forskjeller

- Forskjell i antall etasjer.
- Trapper for å komme inn i Århus.
- Mer fokus på viten/kunnskap i Århus, mer kultur i Oslo.
- Borgerservice innlemmet, noe som styrker informasjonssenter-profilen.

- Lyssjaktene som orienterende fast element. Multimedierampen i Århus har den samme funksjonen.

7 Konklusjon

7.1 Oppsummering og konklusjon

I denne oppgaven har jeg sett på hvordan bibliotekets roller og funksjoner speiles i biblioteksarkitekturen. For å undersøke dette valgte jeg to prosjekterte bibliotek som er under planlegging; nytt hovedbibliotek i Oslo kalt Nye Deichman og nytt hovedbibliotek i Århus kalt Multimediehuset. For å svare på forskningsspørsmålene har jeg benyttet meg av kvalitative metoder, nærmere bestemt dokument analyse og intervju. Jeg har analysert dokumenter fra planleggingsprosessen for å se hvordan bibliotekets roller og funksjoner defineres i disse. I tillegg har jeg også sett på plantegninger og presentasjoner av prosjektene. Intervjuene har jeg foretatt med involverte i prosjektene med bibliotekfaglig bakgrunn og med arkitekter.

Det første forskningsspørsmålet jeg stilte var om hvordan bibliotekets roller og funksjoner ble definert i kravspesifikasjonene og evalueringen av konkurransebidragene.

Først så jeg på hvordan biblioteket ble definert i kravspesifikasjonene og fant at man tillegger biblioteket et bredt spekter av roller og funksjoner. Her så jeg blant annet på visjonene og kjerneverdiene som biblioteksorganisasjonene definerte i konkurransegrunnlagene når de utlyste konkurransen. Her så vi at biblioteket skal være et offentlig rom med stort mangfold som legger til rette for å være et sted for møter mellom mennesker, et sted for læring, et sted man får kulturelle opplevelser, og rett og slett også et sted man bare kan være. Biblioteket er fortsatt en sted som stiller forskjellige media til disposisjon, men dette er ikke lenger eneste fokus. På grunn av endringer i samfunnet, blant annet på grunn av teknologisk utvikling og globalisering, har brukergruppene og deres behov endret seg, og som en konsekvens må biblioteket også endre seg for å fortsette være en relevant institusjon.

Det andre forskningsspørsmålet jeg stilte var ”Hvordan kommer disse ideologiene til uttrykk i bygningen slik den er planlagt?”

For å svare på dette diskuterte jeg funnene fra dokumentanalysen i forhold til Andersson og Skot- Hansens fire bibliotekprofiler fra 90-tallet og Skot-Hansen, Jochumsen og ? nyere modell for de fire metaforiske rommene de mener folkebiblioteket består av i dag. Noen av disse synes imidlertid å være noe overlappende så jeg valgte å si at sosialt senter og møterom

har så mange likhetspunkter at jeg kun tar med møterommet som definisjon. Den samme avveiningen gjorde jeg med kunnskapssenter-profilen og læringsrommet, slik at jeg kun diskuterte i forhold til begrepet læringsrom. Da stod jeg igjen med definisjonene informasjonscenter, kultursenter, møterommet, læringsrommet, inspirasjonsrommet og det performative rommet.

Her så vi at man på Deichman i Oslo synes å fokusere mye på kultursenterprofilen i den forstand at biblioteket danner en ramme rundt forskjellige kulturarrangementer. I *Rom- og funksjonsprogram* (2008) så vi at begrepet kulturelt fyrtårn ble brukt flere ganger. Man ønsker at biblioteket skal være et sted der man i tillegg til møte med bøkene også kan høre et foredrag, se en teaterforestilling eller en kinoforestilling. Kultursenter-profilen kommer også tydelig frem når det gjelder Multimediehuset, og også her bruker man begrepet kulturelt fyrtårn om biblioteket, denne gangen i Konkurranceprogrammet.

Når det gjelder møterommet så var dette tydelig et fokusområde for begge bibliotekprosjektene. Man er opptatt av at biblioteket også skal legge til rette for møter i biblioteket, både møter brukere seg i mellom og møter mellom brukere og mediene. ”Møteplass i Bjørvika” var blant annet deler av undertittelen på *Rom- og funksjonsprogram*. Inn under dette kommer også elementet av biblioteket som et offentlig rom, og i Århus var man opptatt at biblioteket var et av de få stedene i byen der du kunne tilbringe så mye tid du ville uten at det kostet noe. I tillegg anså de også biblioteket som en viktig møteplass fordi det er her man treffer det største mangfoldet av mennesker.

Informasjonscenter-profilen synes ikke lenger å være så sentral, selv om man er klar på at en av bibliotekets roller er å stille informasjonsressurser til rådighet. I Århus er denne profilen imidlertid tydeligere ved at man har valgt å slå sammen bibliotekstjenesten og Borgerservice. Borgerservice er innfallsporten til det offentlige, og her kan man hente pass, helsekort eller få hjelp til å fylle inn offentlige skjema.

Det som er svært tydelig er at man i begge prosjektene har

Læringsrommet er også tydelig i begge prosjektene, og Multimediehuset spiller særlig på at biblioteket skal støtte opp under Århus rolle som en kunnskapsbyen og man ønsker at biblioteket skal være et ikon for kunnskap. Læringsrommet er også et viktig element på

Deichman i Oslo, og man trekker linjer til Deichmans lange historie som et utdanningsbibliotek på grunn av det høye antallet studenter i byen.

Inspirasjonsrommet og det performative rommet står sterkt i begge bibliotekene, og det er interessant ettersom dette synes å være en relativt ny utvikling. Man er mer og mer fokusert på at brukerne skal delta i aktiviteter i biblioteket og også skape noe selv. Biblioteket er mer som en kulisse for brukeren som kan benytte seg av huset som hun/han selv vil. Dette står som en sterk kontrast til bildet av biblioteket som et boklager der man kun låner og leverer bøker og det er lite annen aktivitet.

Mitt tredje forskningsspørsmål var hvordan disse ideologiene speiles i bygget. Min konklusjon er at det synes å være en sammenheng mellom innhold og organisasjonens fysiske struktur, altså arkitekturen. Det er også tydelig at både bibliotekfaglige og arkitekter er bevisst på arkitekturens kommunikative aspekt og har bestemte og veloverveide meninger om hvordan bygget skal fremstå.

Det som tydeligst speiles i bygningene er ideen om at biblioteket skal være en møteplass og et sted for alle. Dette ser man ved at bygningene plasseres sentralt i byen og at det gis store areal til sitteplasser og oppholdsrom i biblioteket.

Utstrakt bruk av glass i bibliotekene gjør også at bygningene blir svært offentlige steder. Biblioteket er allerede et lavterskel-tilbud, men utstrakt bruk av glass i fasadene gjør at man kan se hva som foregår inne i biblioteket. På denne måten kan man muligens også trekke til seg nye brukergrupper. Biblioteket som møteplass og et sted for mennesker står også i sterk kontrast til bildet av biblioteket som et boklager. Dette synes ikke lenger å være så fremtredende i strukturen.

Både læringsrommet, inspirasjonsrommet og det performative rommet kommer også frem i forhold til hvilke funksjoner man setter av plass til i bygningen. Spennende arkitektur og innredning kan i selv også virke inspirerende.

I Århus så vi at det var bevisst fra arkitektens side å fremheve bibliotekets demokratiske aspekt ved å stille til rådighet informasjon og kunnskap til alle ved å bryte ned det romlige hierarkiet i bygget. Man hadde derfor ikke gått for en atriumsløsning.

7.2 Muligheter for videre forskning

Ettersom jeg i denne oppgaven har sett på prosjekterte bygg er det ikke sikkert byggene blir slik de nå er planlagt. Dette gjelder særlig Nye Deichman da man enda ikke har fullstendige kostandsberegninger og bevilgninger i orden. Det vil derfor være interessant å gjøre en analyse når bygget er ferdig for å se hvordan bygningene ble i forhold til slik de var planlagt. Da ville man også kunne gjøre en mer fullstendig analyse av arkitekturen og opplevelsen av denne.

8 Litteraturliste

Andersson, M. & Skot-Hansen, D. (1994). *Det lokale bibliotek: Afvikling eller utvikling*. Danmarks Biblioteksskole og Udviklingscenteret for folkeopplysning og voksenundervisning: København.

Balto, J.(2009). *Deichmanske bibliotek på Hammersborg: En arkitekturhistorisk studie av prosess, stil og funksjon*. Oslo:UIO

Bibliotekfaglig evaluering: premierte konseptforslag nye Deichmanske hovedbibliotek.(2009). Oslo kommune: Oslo.

Brække, J. (2009, 18.11)2009 Deichmanske utenfor allfarvei? Dagsavisen. [Oslo].Lokalisert 15.04.2009 på Verdensveven: <http://www.dagsavisen.no/kultur/article452726.ece>

Brække, J. (2009, 18.11). Venter tre millioner besøkende til Deichman. Dagsavisen. [Oslo]. Lokalisert 15.04.2009 på Verdensveven: <http://www.dagsavisen.no/kultur/article452727.ece>

Byutvikling truer mangfoldet(2010). Lokalisert 02.06 2010 på Verdensveven: <http://www.hio.no/content/view/full/317006>

Dahlkild, N.(2006). Åbningen af biblioteksrummet: de formative år i danske folkebibliotekers arkitektur i det 29. århundredes første halvdel. Danmarks Biblioteksskole: København.

Deichmanaksen: Juryrapport. (2009). Hav eiendom & Oslo kommune: Oslo

Dewe, M.(2006). *Planning Public Library Buildings: Concepts and issues for the librarian*.
Hants:Ashgate Publishing Limited.

Eco, U.(1997). *Function and signs: the semiotics of architecture*. I: Leach, N.(1997).
Rethinking architecture. Routledge: London.

Fröberg, V. H.(1998). *Tysnaden och ljuset: om bibliotekenes arkitektur*. Carlssons:
Stockholm.

Håkansson, L.(2009). *Rummets betydelse för kunskapsproduktion: En tolkning av Lunds
stadsbiblioteks funktioner i ljuset av dess arkitektur*. Borås:Högskolan i Borås.

Haarberg, K.B.(2009). *Augo som ser: ideen bibliotek i arkitekturen*. Høgskolen i Oslo: Oslo.

Hatch, M. J.(2004). *Organisasjonsteori: moderne, symbolske og postmodernistiske
perspektiver*. Abstrakt forlag: Oslo.

Håkansson, L.(2009). *Rummets betydelse för kunskapsproduktion: En tolkning av Lunds
stadsbiblioteks funktioner i ljuset av dess arkitektur*. Borås:Högskolan i Borås.

Johannesson, Krister(2009). *I främsta rummet: planerandet av en högskolebiblitokbyggnad
med studenters arbete i fokus*. Högskolan i Borås: Borås.

Koch, D.(2004). *Spatial Systems as Producers of Meaning: The idea of knowledge in three
public libraries*. Stockholm: KTH School of Architecture.

Latimer, K. & Niegaard, H. (eds.) *IFLA Library Building Guidelines: Developments and
Reflections*. München: K. G. Saur.

Ljunggren, K. & Westergren, T.(2006). *Bakom fasaden: Haninge kulturhus – en organisationsteoretisk studie med fokus på den fysiske strukturen*.Högskolan i Borås: Borås.

Mattern, S.(2002). *Building ideologies: A case study of the Seattle Public Library and its embodied ideas, ideals and values*. New York University: New York.

Mediaspace- Bedømmelseskomiteens betænkning: Nyt centralt havnebyrum og multimediehus i Århus(2009). Århus kommune: Århus.

Mediaspace- Evalueringsrapport: Nyt centralt havnebyrum og multimediehus i Århus(2009). Århus kommune: Århus.

Munch/Stenersen-museet og Deichmanske bibliotek til Bjørvika(17.07.2009). Lokalisert 15.03.2010 på Verdensveven:
<http://www.kulturetaten.oslo.kommune.no/bjorvika/historikk/article143076-39142.html>

Mørstad, M.(2000). *Visuell analyse: metode og skriveråd*. Abstrakt forlag: Oslo.

Niegaard, H. (2007). *Reinventing the Physical Library: Libraries in a New Context*. I:

Nyt centralt havnebyrum og multimediehus i Århus: Konkurransgrunnlag, Bind 1: Bagrund, visioner og indhold(2008). Århus kommune: Århus.

Repstad, P. (2007). *Mellom nærhet og distanse: kvalitative metoder i samfunnsfag*. Universitetsforlaget: Oslo.

Ringdal, K.(2007). *Enhet og mangfold: samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Fagbokforlaget: Bergen.

Rom og funksjonsprogram: Deichmanske hovedbibliotek- fyrtårn og møteplass i Bjørvika.(2009). Oslo kommune: Oslo.

Shoham, S. & Yablonka, I. (2008). Implications of Monumental Construction for Public Library Services. *Libri*, vol. 58, s. 34-46.

Sinding-Larsen, S.(1994). *Arkitekturteori og bygningsanalyse*. Tapir forlag: Oslo.

Statens bibliotektilsyn(2001). *Norske folkebibliotekbygninger 1990-2000*. Statens bibliotektilsyn: Oslo.

Styrelsen for bibliotek og medier(2010). *Folkebibliotekerne i vidensamfundet: rapport fra udvalget om folkebibliotekerne i vidensamfundet*. Styrelsen for bibliotek og medier: København.

Urban mediaspace: A new central urban waterfront and mediaspace in Århus(2009). Århus kommune: Århus.

Informanter:

Rolf Hapel, forvaltningchef Bibliotek og Borgerservice

Marie Østergaard, prosjektleder Multimediehuset

Trine Bertholdt, partner hos Schmidt Hammer Lassen

Kari Bjørklid, prosjektmedarbeider Nye Deichman

Anders Melsom, arkitekt hos Lund Hagem Arkitekter

9 Vedlegg 1: Intervjuguide

- 1)Hvilken rolle har du i prosjektet?
- 2)Hva mener du er bibliotekets viktigste rolle i dag? De viktigste tjenestene?
- 3)Hvorfor valgte dere å bygge et nytt bibliotek?
- 4)Hvordan har dere jobbet når dere skulle utvikle det nye biblioteket?
- 5)Liv Sæteren(Biblioteksjef Deichmanske Oslo) har snakket mye om at man må utvikle en ny typologi for bibliotekene. Har dette vært sentralt i arbeidet? Hvordan kommer dette til uttrykk i bygget, synes du? Kan man finne noen trekk av den mer tradisjonelle bibliotekbygningen? Hva er den største/viktigste forskjellen i forhold til bygningen biblioteket holder til i nå?
- 6)Hva er de største utfordringene med å designe et nytt bibliotek?
- 7)Hvordan arbeider dere sammen med arkitektene/bibliotekfaglige? Til arkitektene: Hvor mye føringer blir lagt?
- 8)Hvordan ser du på valget av tomt/beliggenhet?
- 9)Hva er deres visjon for det nye bygget og synes du planene for bygget, slik de foreligger nå, virkeliggjør denne?
- 11)Hvilke intensjoner ligger bak utformingen av bygget, både innvendig og utvendig? Hva synes du for eksempel om planløsninger og eksteriøret/fasaden?
- 12)Hva ønsker du at bygget skal formidle til besøkeren?
- 13)Hva symboliserer huset for deg?
- 14)Kan du fortelle om de forskjellige delene i biblioteket ; eksteriør, innganger, rominndeling, plassering og utforming?(Dette kan gjøres ut fra plantegninger som jeg har med)
- 15)Er det noe du synes fungerer spesielt godt ved bygget slik det er planlagt ?
- 16)Er det noe du ville ønsket annerledes?
- 17)Det har blitt sagt at man lager åpne fleksible, åpne løsninger fordi man ikke vet hva biblioteket skal fylles med i fremtiden eller ikke ønsker å ta stilling til dette. Hva mener du om dette?
- 18)Har dere gjort noen store endringer i forhold til det opprinnelige konkurransebidraget? I så fall, hva og hvorfor?
- 19)Hvor er dere i planleggingen nå?

